

ONZE TAAL

Taal achter de voordeur

7/8

2020

Taalombudspersonen
in de media

Corona inspireert tot
veel nieuwe poëzie

Afscheid van
Jaap de Jong

Zomerschool Groot Dictee 2020

In de aanloop naar het Groot Dictee in november gaat de Zomerschool Groot Dictee weer van start. Onze Taal-taaladviseurs Roos de Bruyn (l.) en Lydeke van Os (r.) verzorgen in juli en augustus elke zaterdag een aflevering in het radio-programma *De Taalstaat* van Frits Spits op NPO Radio 1. Wie goed oplet, maakt straks beslist minder fouten in het Groot Dictee!

Elke week staat een netelige dicteekwestie centraal: los of aaneen, *d* of *t*, wel of geen tussen-*n* en al die andere klassieke instinkers.

Oefen mee en doe de dicteequiz!

Doe in de week vóór de radio-uitzending mee met de online dicteequiz van de Taaladviesdienst en maak kans op een plaats in de 'dicteezaal' tijdens de opname van het Groot Dictee!

Kijk op www.onzetaal.nl/zomerschool voor de online dicteequizen.

Beschermvrouwe:
H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden

Paleisstraat 9, 2514 JA Den Haag
telefoon: 070 - 356 12 20 (di. t/m do. 9.30-12.00 uur)
e-mail: info@onzetaal.nl
IBAN: NL61 INGB 0003 1101 00
BIC: INGBNL2A
Voor adreswijzigingen, aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

Redactie (redactie@onzetaal.nl): Saskia Aukema,
Peter-Arno Coppens, Fieke Van der Gucht,
Raymond Noë, Vibeke Roeper en Kees van der
Zwan (eindredactie)

Aan dit nummer werkten verder mee:
Hans Beelen, Eelkje Colmjon, Frank Dam, Maarten
Dessing, Ype Driessen, Matthias Giesen, Ingmar
Heytze, Jaap de Jong, Josje van Koppen, Sebastiaan
van Loosbroek, Guus Middag, Jamal Nayab, Marc van
Oostendorp, Michaël Opgenhaffen, Ludo Permentier,
Riemer Reinsma, Nicoline van der Sijs, Matthijs Sluiter,
Ronald Snijders, Bertijn van der Steenhoven, Maarten
Steenmeijer, Tzenko Stoyanov, Cliff van Thillo en
Sylvia Witteman

Directie: Vibeke Roeper

Administratie: Heleen Bücker, Leonie Flipsen

Taaladviesdienst: Roos de Bruyn, Rutger Kiezebrink,
Jaco de Kraker, Tamara Mewe, Lydeke van Os.
Taaladvieslijn: 085 - 002 84 28 (lokaal tarief),
werkdagen 9.30-12.00 uur.
Online taaladvies: www.onzetaal.nl/taalloket.

Bestuur Genootschap Onze Taal: Arno Brok
(voorzitter), Erwin Nijse (penningmeester),
Frits van Oostrom (secretaris), Jenny Audring,
Axel Buysse, Nelleke Noordervliet, Willemijn Zwart

Ereleden: Wim de Bie en Kees van Kooten

Het maandblad *Onze Taal* (oplage 22.500) is een
uitgave van het Genootschap Onze Taal (opgericht in
1931). Het genootschap stelt zich ten doel op een toe-
gankelijke manier informatie en advies te geven over
(de Nederlandse) taal, te enthousiasmeren voor taal
en een podium te zijn voor discussie over taalkwesties.

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar. Prijs los num-
mer € 6,75 (excl. verzending). Lidmaatschap (inclusief
papieren en digitaal abonnement) voor Nederland,
België, Suriname, Aruba, Curaçao en Sint-Maarten
€ 46,- per jaar; andere landen € 65,- per jaar.
Prijs voor studenten en CJP-houders € 23,- per jaar.
Prijs collectief abonnement: op aanvraag.
Na het eerste lidmaatschapsjaar geldt een opzeg-
termijn van twee maanden. Kijk voor de voorwaarden
op www.onzetaal.nl.

Adverteren: Norbert Bak (bak@adnovus.nl)

Website: www.onzetaal.nl
Twitter: @onzetaal
Facebook: www.facebook.com/onzetaal
Instagram: www.instagram.com/onzetaal
Webwinkel Onze Taal: www.onzetaalwebwinkel.nl
Taalpost en TLPST: www.taalpost.nl en www.onzetaal.nl/tlpst; redactie: Erik Dams en Marc van Oostendorp

Voor mensen met een leeshandicap is *Onze Taal* ook
beschikbaar in elektronische vorm (inlichtingen:
Dedicon, 0486 - 486 486) en in elektronische vorm
voor brailleschrift (inlichtingen: CBB, 0341 - 56 54 99).

Vormgeving: Manifesta idee en ontwerp
(Karin Nas-Verheijen)
Druk: Habo DaCosta, Vianen

ISSN 0165-7828

Het volgende nummer
van *Onze Taal* verschijnt
rond 1 september 2020.

4 JAAP DE JONG, MICHAËL OPGENHAFFEN EN
BERTIJN VAN DER STEENHOVEN

Voor de troepen uit of met de lezer mee?

Ombudspersonen in de media

8 MAARTEN DESSING

'Ik ben meer dan mijn handicap'

Minderheidsgroepen en schurende taal [2]

16 KEES VAN DER ZWAN

"Een taalblad maken is het mooiste wat er is"

Interview met scheidend *Onze Taal*-redacteur
Jaap de Jong

20 SASKIA AUKEMA

Taal achter de voordeur

Thuis taal anno 2020

22 INGMAR HEYTZE

"De stilte van een land op slot"

Corona inspireert tot veel nieuwe poëzie

24 SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK

"De Esperantogemeenschap is mijn sociale fundament"

De Nederlandse Esperanto-Jongeren

RUBRIEKEN EN SERIES

- 7 Verenigingsnieuws
- 10 Lezerspost
- 11 Taaltoestanden: een Irma-effect voor de gebarentaal?
- 12 Nieuws: actualiteiten en opinie
- 14 Taalloket
- 19 Ype
- 27 Raarwoord: *allessdier*
- 27 Tekstsnijders: fin de siècle
- 28 Open podium
- 29 De thuisontleider: voornaam-woorden in de vingers
- 29 Witteman: *tikkie*
- 30 Etymologie: *huidhonger*, *Club Med*, *zo doof als een kwartel*

- 32 Dichtplaatsen: de mogelijke wijs
- 32 Matthias Giesen
- 33 Vertaaltaal: het *i*-woord
- 33 Typisch Vlaams: leuke Vlamingen?
- 34 Boeken
- 35 Nieuw in het Nederlands: Jamal Nayab
- 35 Taalquiz
- 36 Ruggespraak

De vraag hoe schurend woorden zijn, komt bij de krant vaak op het bordje terecht van de kranten-ombudsman (of -vrouw of -persoon): degene die bemiddelt tussen redactie en lezer. Waar krijgt hij of zij zoal mee te maken? En wat is dan wijsheid?

JAAP DE JONG, MICHAËL OPGENHAFFEN EN BERTIJN VAN DER STEENHOVEN
UNIVERSITEIT LEIDEN

Illustraties: Tzenko Stoyanov

Voor de troepen uit of met de lezer mee?

De ombudspersonen en de strijd voor de goede woorden in de media

Het gedonder begint al bij hun naam: heten ze nu ‘ombudsman’ of ‘ombudsvrouw’? Of misschien zelfs ‘ombudspersoon’? Margo Smit van de NPO noemt zich ‘ombudsman’ (“het komt uit het Zweeds en daar betekent *man* in samenstellingen ‘persoon’”), maar bij *De Standaard* heet Karin De Ruyter ‘ombudsvrouw’. En wat ben je dan als je ‘ombuds’ bent? Aan typeringen geen gebrek: lezersredacteur, huiscriticus, verklede redacteur, verlengstuk van de hoofdredactie, reputatiemanager, intermediair of zelfs ‘manager beroepsethiek en integriteit’ (zoals de VRT het noemt). Als er klachten zijn over de taal in de krant, dan komen die op hun bureau. Hoe dan ook: ‘ombudsen’ zijn de taalbemiddelaars van de media.

We hebben ze in 2019 geïnterviewd voor een wetenschappelijk onderzoek. We hebben de stijlboeken bestu-

deerd die gebruikt worden als richtlijn in hun media, en hun ombudscolumns gelezen. Wat leerden we over hun houding ten opzichte van taal in hun kranten en omroepen: moeten de media vooroplopen en schurende taal aanpassen aan de moderne tijd? Of past terughoudendheid beter?

HUISCRITICUS

Sinds de jaren 1990 zijn er mediaombudsmannen in Nederland (ja, in die tijd waren het allemaal mannen). De functie is afgekeken van de Amerikanen en Zweden en ingesteld door de Nederlandse redacties omdat de kritiek van de steeds mondiger wordende burgers op de media toenam. De taken van de ombudsman waren en zijn divers: lezersklachten afhandelen en soms zelfs op huisbezoek gaan bij klagers (als lezersredacteur), maar

ook interne ruggespraak houden met collega's (als huis-criticus). En meestal ook: stijlboeken met taalafspraken van de redactie interpreteren en moderniseren (als huisexegeet). Ombudspersonen – laten we toch maar deze neutrale term kiezen – worden betaald door de redactie, maar zijn in principe onafhankelijk: van de krant én van de lezer.

De Volkskrant was er in 1997 vroeg bij. Daarna volgden *NRC*, *Trouw*, de NOS/NPO en in Vlaanderen *De Standaard* en de VRT. Ook regionale kranten, zoals *Brabants Dagblad*, *Eindhovens Dagblad* en *De Limburger*, hebben ombudspersonen aangenomen (en weer ontslagen). De meeste komen voort uit de redactie en doen deze klus voor een jaar of twee, drie. Dan zijn ze versleten of uitgekeken op dit eenzame werk, al pendelend tussen de boze lezers en de aangeklaagde journalisten die door de ombudspersonen tot de orde worden geroepen. Deze taak als huis-criticus leverde hun soms de typering 'matennaaiër' op.

STIJLBOEK

Een belangrijke taak van de ombudspersonen is om te reageren op klachten over taalgebruik in hun krant of bij hun omroep. In columns bespreken ze de kritiek op schurende stijl- en spelfouten en betwiste keuzes van journalisten. Is het *zelfmoord* of *zelfdoding*? Is het *allochtonen of mensen met een migratieachtergrond*? Gebruik je bij een vrouw *neerlandicus* of *neerlandica*?

De ombudspersonen verdedigen, ze geven ruitertijl toe, ze kanaliseren de boosheid van de lezers. Gevraagd of ongevraagd brengen ze advies uit over aanscherping van de stijlboeken. Een voorbeeld is de discussie over *blank* en *wit*, die in de vorige eeuw begon.

"Wij gebruiken het woord *blanken* en niet het vooral bij actievoerders in zwang zijnde anglicisme *witten*", aldus het *Stijlboek de Volkskrant* in 1992. Lange tijd houden kranten vast aan *blank* en vinden ze *wit* maar een lelijk leenwoord. Over *witte scholen* stelt het schrijfboek van *Trouw* uit 2014 nog: "Witte (een ingeburgerd anglicisme voor *blanke*) scholen hebben (overwegend) blanke leerlingen; zwarte hebben 'in meerderheid leerlingen met een donkere huidskleur' (Van Dale)." Een groeiend aantal lezers neemt daar geen genoegen mee.

Op 29 oktober 2016 kopt *de Volkskrant*: "De 'witte' verdringt de 'blanke' in de krant". Die week wordt in *de Volkskrant* acht keer de term *wit* gebruikt waar ook *blank* had kunnen staan. Andersom is dat maar één keer het geval. Niet alleen in *de Volkskrant* is *blank* op zijn retour. De toenmalige ombudsman van dagblad *Trouw* Adri Vermaat schrijft in zijn column van 19 mei 2017: "Media kiezen vaker voor *wit* omdat er een groeiend aantal redacteuren is dat *blank* naar racisme vindt neigen."

Dat kan niet iedereen bekoren, en toen de NOS in 2018 aankondigde nog uitsluitend de term *wit* te gebruiken, kwam dat de omroep op veel kritiek te staan. Ook *de Volkskrant* koos voor *wit*.

KUL

Welke rol spelen de ombudspersonen in deze discussie? Geen van hen wijst het gebruik van de term *wit* af, wel kijken ze verschillend aan tegen het oude en vertrouwde *blank*. Annieke Kranenberg (*de Volkskrant*) adviseerde enkele jaren geleden al *wit* te gebruiken. Anderen vinden een dwingende regel op dit punt onnodig: "Ik vind niet dat een krant in dat soort taalveranderingen het voortouw moet nemen", aldus Sjoerd de Jong (*NRC*). "Laat de taal zijn werk maar doen", vindt ook Margo Smit (*NPO*). Adri Vermaat (*Trouw*): "Nog steeds is er ook een gedachte binnen onze krant dat dat op een gegeven moment ook weer verschuift naar de andere kant. Die kans is er."

Karin De Ruyter van *De Standaard* neemt in Vlaanderen dezelfde trend waar als in Nederland: *wit* vervangt *blank*. Maar de discussie speelt er minder en de noodzaak wordt wat minder gezien: "Het pakt hier gewoon niet. Er zijn natuurlijk mensen die dat gaan gebruiken. Ik denk dat intussen heel veel mensen de twee door elkaar gebruiken, maar de argumenten die worden aangebracht van: *blank* is onschuldig, dat is kul gewoonweg. En zo wordt dat hier ook gepercipieerd."

Jean-Pierre Geelen (*de Volkskrant*) vertelde dat hij vijf jaar geleden zelf nog *blank* gebruikte en nu niet meer, omdat dit gevoelig ligt. "Als je nu gaat zoeken in *de Volkskrant* bij het woordje *blank*, zie je dat het nog steeds af en toe voorkomt. En dat is eigenlijk fout. Er zijn een paar redacteurs die om principiële redenen weigeren *wit* te gebruik-

Een nieuw pijnpunt waarover ombudspersonen worden bestookt met brieven is het woord *slaaf*.

ken, en dat geldt ook voor een columnist. Omdat hij columnist is, wordt het hem toegestaan, maar alle andere gevallen zijn er gewoon doorheen gefloopt. Want het streven is dat wij *wit* gebruiken."

Pieter Klok, (toen nog adjunct-)hoofdredacteur, zag op de redactie van zijn *Volkskrant* een generatiestrijd ontstaan. In 2018 zei hij in een *Volkskrant*-stuk van Myrel Morskate: "Een van onze vaste redacteurs weigerde *wit* op te schrijven. Onzin, vond hij, want 'we zijn niet wit'. Toen zagen een paar jonge verslaggevers van de webredactie het stuk en zeiden: nee, dat kan echt niet meer hoor, *blank*. Bij sommige woorden heb je wel het gevoel dat je voorop moet lopen, dat je niet kunt wachten tot iedereen eraan is gewend. Maar ik snap de andere kant ook."

RACISME

Het dossier *neger* is bij de kwaliteitsmedia afgesloten: "Het 'n-woord' duikt nog wel geregeld op in de krant – vooral in een context over racisme of in columns – maar niet als normaal woord", aldus *Volkskrant*-ombudsvrouw Annieke Kranenberg in 2016. Een nieuw pijnpunt waarover ombudspersonen worden bestookt met brieven is het woord *slaaf*.

De suggestie komt uit Amerika: om *slave* te vervangen door *enslaved*. Een voorhoede van Nederlandse musea sloot zich daarbij aan. In 2018 gaf een aantal musea een gids uit met alternatieve formuleringen voor gangbaar maar schurend taalgebruik: "De term *slaaf* normaliseert een categorie die niet inherent is aan iemands identiteit." Schrijf daarom liever "mensen in slavernij" of "tot slaaf gemaakt", zo stelde de gids voor. (Zie hiervoor ook het artikel van Irene de Pous in *Onze Taal* van mei 2019.) In de interviews hebben we de ombudspersonen die alternatieven voorgelegd. "Alles kan", vindt Adri Vermaat (*Trouw*). "Het is toegestaan, maar het roept ook wel aversie op." Ook Sjoerd de Jong (*NRC*) vindt dat je het aan de journalisten ►

Illustratie: Matthijs Sluiter

over moet laten: “Als iemand in zijn eigen stuk per se *tot slaaf gemaakte* wil schrijven en een ander *slaaf*, tsja. Als iedereen voor *tot slaaf gemaakte* gaat kiezen, dan ga ik er wel een keer een rubriek tegenin schrijven.”

Zelfs de veranderingsgezinde *Volkskrant* is terughoudend. In de redactionele stijlgroep is het wel besproken, weet Jean-Pierre Geelen. “Maar het is niet zo dat wij automatisch bij elke emancipatiebeweging aanhaken. Je kunt bijvoorbeeld ook spreken van ‘mensen met kleur’. Dat doen wij nog niet.”

POTSIERLIJKHEIDSBEGINSEL

Ruimschoots over de pijngrens van veel lezers is ook het genderneutrale taalgebruik bij beroepsaanduidingen. Is een in de Nederlandse taal afgestudeerde vrouw een ‘neerlandicus’ of een ‘neerlandica’? Annieke Kranenberg vindt, net als Margo Smit, dat er bij beroepen geen

“Ik denk altijd: een klein beetje vooruitlopen, maar niet te ver.”

geslacht moet worden aangeduid. Zij verkiest de neutrale aanduiding omdat het niet relevant is of het om een man of een vrouw gaat. Maar ook de andere opvatting wordt her en der verdedigd: als je een vrouw ‘neerlandicus’ noemt in plaats van ‘neerlandica’, verhul je dat zij een vrouw is. Dat maakt vrouwen onzichtbaar.

De hoofdredactie van *de Volkskrant* heeft onlangs bepaald dat de krant zich wil bedienen van seksenutraal taalgebruik. Ombudsman Geelen: “Stel, ik word geïnterviewd door een vrouw. Dan schrijf ik in de krant: ‘Ik word geïnterviewd door een onderzoeker.’ Volgende zin: ‘Zij is 26 jaar oud.’ Dat is raar voor veel mensen. We krijgen er heel veel reacties op. We hebben er ook een uitzondering op – die staat ook in het stijlboek –, namelijk

wanneer het potsierlijk zou worden. Er zijn beroepen waarbij het uitgesloten is dat het een man is. Dan treedt ons ‘potsierlijkheidsbeginsel’ in werking.”

Pieter Klok, in een gesprek met ombudsman Jean-Pierre Geelen, vindt voor allebei iets te zeggen: “Op de krant zie ik verschillende scholen – voor de troepen uit of juist met de lezer mee –, en die hebben allebei goede argumenten. Ik geloof niet in mijn absolute gelijk in dezen. Columnist Sylvia Witteman is bijvoorbeeld van de school: taal moet niet te normatief zijn; als de maatschappij verandert, verandert de taal. Je wilt als krant ook gewoon de taal gebruiken waarin mensen denken en zich herkennen. Anderen zeggen: als je de taal niet verandert, verandert de maatschappij nooit. Is taal een weerspiegeling van de werkelijkheid, of vormt taal ons beeld van de werkelijkheid?”

“Ik denk altijd: een klein beetje vooruitlopen, maar niet te ver. *De Volkskrant* is de grootste kwaliteitskrant, dus we bepalen mede de norm voor het taalgebruik in Nederland. Maar in de rol die wij hebben, kun je niet alleen maar volgen; mensen verwachten ook van je dat je nadenkt over wat goed taalgebruik is.”

HET NIEUWE NORMAAL

De ombudspersonen leggen de kwesties voor, de hoofdredacties hakken de knopen door. En zo verwerven taalvormen die aanvankelijk te vuur en te zwaard werden bestreden langzaam maar zeker een plekje in de kolommen van de nationale kranten. Van *neger* wordt taal noch teken vernomen. *Wit* wordt van een verwerpelijk anglicisme al meer en meer het nieuwe normaal. Op *tot slaaf gemaakt* wordt nog gekauwd.

De discussie gaat altijd door. En de taalbemiddelaars, zij bemiddelden voort. ◀

De voor het onderzoek geïnterviewde Nederlandse en Vlaamse mediaombudspersonen: Annieke Kranenberg (*de Volkskrant*), opgevolgd door Jean-Pierre Geelen, opgevolgd door Bas Mesters (die per 1 juni 2020 al na honderd dagen gestopt is), Sjoerd de Jong (*NRC*), Adri Vermaat (*Trouw*; inmiddels opgevolgd door Edwin Kreulen), Margo Smit (NPO) en Karin De Ruyter (*De Standaard*).

Blank of wit in Onze Taal?

REDACTIE ONZE TAAL

Ook de redactie van *Onze Taal* kan natuurlijk niet om de vraag heen of het nu *blank* of *wit* moet zijn als het over mensen gaat. De Taaladviesdienst van *Onze Taal* signaleert net als de krantenombudspersonen dat *wit* terrein wint, maar dat *blank* nog steeds iets gebruikelijker is. Het lijkt erop dat we op een kantelpunt zitten.

Een *Onze Taal*-auteur verwierp eerder dit jaar onze suggestie om *blank* te vervangen door *wit* als “onzinnig”. “Bovendien”, zo schreef hij, “is de huidskleur van blanken niet wit. Echt niet.” Daar zit iets in. Maar wat óók waar is: de huid van ‘zwarte mensen’ is net zomin écht zwart, en het tegenovergestelde van *zwart* is nu eenmaal *wit*, dat beslist een neutralere klank heeft dan *blank*.

Zolang deze kwestie nog niet echt ‘beslist’ is, volgen we de eigen voorkeur van de auteurs. Als ze die niet hebben, of als het gaat om stukken van onze eigen hand, kiezen we voor *wit*.

Op zoek naar een woord voor 'sociale cohesie'

BEREIKBAARHEID IN DE ZOMER

In juli en augustus is de administratie van Onze Taal bereikbaar op dinsdag t/m donderdag van 9.30 tot 12.00 uur. De taaladvieslijn is elke werkdag geopend van 9.30 tot 12.00 uur.

TROUWE LEDEN

Trouwe leden verdienen een beloning, vinden wij. Iedere maand verloten we daarom tien taalboeken onder de mensen die al meerdere jaren lid zijn. Deze maand vielen in de prijzen:

K.W. Augusteijn, J. de Bruyn, P.M. van Huffel, W.B. Ijpe-laar, A.C.M.X. de Jong-Vos, J. Kalisvaart, H. Olde, A.M. Schutter, A.A.M. Teepe en M.G.J.A. Wouters.

Onlangs werd Onze Taal benaderd door het Oranje Fonds. U kent de organisatie misschien van de 'Appeltjes van Oranje', de jaarlijkse prijzen voor projecten waarbij het draait om belangeloos iets doen voor een ander – oftewel om het bereiken van sociale cohesie.

Het Oranje Fonds bestaat dit jaar twintig jaar, en al die tijd knaagde het bij hen een beetje: waarom kunnen we de kern van ons werk niet in gewone, duidelijke taal uitdrukken? Waarom is er eigenlijk geen woord voor de band die ontstaat als je elkaar een helpende hand toesteeekt? *Vriendschap* is het niet, en zelfs *kennissen* hoeft niet het woord te zijn voor wat je van in zulke gevallen van elkaar bent. *Buur?* *Stadgenoot?* Dat dekt de lading ook niet. Maar wat dan wél?

Met die vraag kwam het fonds bij Onze Taal, en zo werd een gezamenlijke campagne geboren. Want in zekere zin herkennen we dat gemis – wij vragen ons ook weleens af hoe de verhouding heet die wij bijvoorbeeld hebben met onze taaladviesvragers. Dagelijks helpen onze taaladviseurs tientallen van deze mensen, en ze krijgen allemaal een zorgvuldig afgewogen, persoonlijk advies. Daar verwachten we niets voor terug en het doel is ook niet om een relatie op te bouwen. Sterker nog, als een adviesvrager een volgende keer haar of zijn eigen weg kan vinden in alle online informatie, dan zijn we pas echt tevreden. Dus we blijven vreemden voor elkaar, maar niet helemaal: we delen dat ene moment waarop we een handje konden helpen. En de vraag van ons, en van het Oranje Fonds, is dan: hoe noem je die kortstondige verhouding waarin je elkaar belangeloos te hulp schiet?

Daarom gaan het Oranje Fonds en Onze Taal deze zomer samen op zoek naar een woord dat die band omschrijft. Denkt u mee? Op www.oranjefonds.nl/hetwoord zijn uw suggesties welkom.

VIBEKE ROEPER, DIRECTEUR
(vibeke.roeper@onzetaal.nl)

Jenny Audring

Arno Brok

Axel Buyse

Nieuwe bestuursleden

Eind mei zijn drie nieuwe bestuursleden toetreden tot het bestuur van Onze Taal. Hier stellen zij zich aan u voor.

Jenny Audring (1977) is universitair docent aan de Universiteit Leiden en gepromoveerd op het gebruik van vornaamwoorden in spontaan gesproken Nederlands ('het meisje die'). "Als taalkundige werk ik natuurlijk graag mee aan meer uitwisseling tussen taalliefhebbers en taalonderzoekers. Het is wonderlijk dat zoveel mensen belangstelling hebben voor taal, maar bijvoorbeeld

leerlingen vaak geen idee hebben dat taalkunde een wetenschap is die je kunt studeren. En dat terwijl er nog zoveel te ontdekken valt."

Arno Brok (1968) is commissaris van de koning in de provincie Fryslân; hij is de nieuwe voorzitter van het bestuur van Onze Taal. "Mijn belangstelling voor de cultuursector is groot, en ik ben van mening dat taal de drager is van cultuur en menige culturele uiting. In de meertalige omgeving in Fryslân, waar ik woon en werk, mag ik daar dagelijks getuige van zijn."

Axel Buyse (1955) is algemeen afgevaardigde van de Vlaamse regering bij de Europese Unie. "Ik kom uit West-Vlaanderen, uit een grensdorp onder de rook van Rijsel/Lille. Mijn ouders spraken dat typische dialect dat zo uit de Middeleeuwen tot ons lijkt te komen. Streekgenoten die in hun aparte West-Vlaams vast blijven haken, hebben het lastiger dan andere Vlamingen om zich in de standaardtaal uit te drukken. Dat besef heeft mij er in mijn tienerjaren toe gebracht extra aandacht te besteden aan 'mijn' Nederlands."

‘Ik ben meer dan mijn handicap’

Minderheidsgroepen en schurende taal [2]

Welke woorden willen leden van een minderheidsgroep liever niet meer horen als het over henzelf gaat? Wat zijn de alternatieven? Binnen ons jaarthema over schurende taal laten we verschillende groepen aan het woord. In de tweede aflevering: gehandicapte mensen.

MAARTEN DESSING

Illustratie: Cliff van Thillo

Overal waar hij komt, stuit hij op datzelfde bordje: “Invalidentoilet”. Absurd, vindt filmmaker Mari Sanders (32), bekend van de driedelige documentaire *Rolstoel roadmovie*. “Zelfs officiële instanties gebruiken dat. Weten ze soms niet wat *invalide* betekent? ‘Ongeldig.’ Denk aan *een valide argument*. De overheid zegt dus letterlijk dat ik niet meetel als ik door mijn rolstoel zo’n toilet gebruik. *Min-dervalide* vind ik om dezelfde reden nog erger.”

Ook van eufemismen krijgt Sanders hardnekkige jeuk. *Mensen met een vlekje*, *mensen met mogelijkheden*, *kanjers met kansen* – er bestaan er vele. “Neem *mensen met een uitdaging*. Mag ik alsjeblieft zelf bepalen wat mijn uitdaging is? In mijn geval is dat een zo goed mogelijke film maken. Door het beestje opzichtig niet bij zijn naam te noemen, maak je het alleen maar vervelender.”

WAT GOED DAT JE WERKT

Sanders is bepaald niet de enige gehandicapte persoon met deze aversies. “Eufemistische termen worden dan ook meestal bedacht door zorgprofessionals of ouders”, vertelt Xandra Koster (48), medewerker van Ieder(in), netwerkorganisatie voor mensen met een beperking of chronische ziekte. “Gehandicapte mensen, die eerder vinden dat het niets is om je voor te schamen, zullen ze nooit gebruiken.”

De afkeer van taal die het gehandicapt zijn benadrukt als óf zielig óf inspirerend, is even breed gedeeld. “Men zegt liever niet rechtstreeks dat ik een ‘handicap’ heb”, zegt Eline Pollaert (28), projectmedewerker diversiteit en inclusiviteit van de Universiteit Leiden. “Maar men vraagt wel wat er ‘mis’ met mij is. Of men zegt: ‘Wat goed dat je werkt’, ‘Wat dapper dat je hier komt.’ Alsof ik niet een even gewoon leven heb.”

Er is zelfs een heel woordenboek samen te stellen van woorden die het beeld bevestigen van ‘de deerniswekkende gehandicapte’. Van *lijden aan je handicap tot de zwakkeren van de samenleving*. Bekend is ook *aan een rolstoel gekluisterd*. “Daar klopt niets van”, zegt Jeanette Chedda (36), webredacteur bij de politie, resoluut. “Voor velen geeft een rolstoel juist vrijheid. Sommigen bewegen zich hier al hun hele leven mee voort.”

EEN EXTRA KOEKJE

Aan veel aanduidingen mankeert dus wel iets. Het meningsverschil ontstaat pas in de zoektocht naar de juiste oplossing. Wat is de correcte aanduiding? Sanders preferereert *mensen met een handicap*, in tegenstelling tot *een gehandicapte*, dat een persoon reduceert tot niets meer dan zijn handicap. Chedda gruwet daarentegen van dat woord sinds ze las over de herkomst ervan – het ging om een van de verschillende etymologische verklaringen die de ronde doen: *handicap* zou komen van het Engelse *cap in hand*. “Mensen met een beperking konden vroeger niet werken en waren daarom gedwongen te bedelen”, legt ze uit. Zo maakte een handicap van mensen tweederangsburgers. “Ik heb daarom een hekel aan Wereld Gehandicaptendag. Dat klinkt alsof het vergelijkbaar is met Dierendag: de dag waarop je iemand met een handicap een extra koekje geeft.”

Chedda beschrijft zichzelf daarom als “vrouw van kleur met zichtbare beperking”. En dáár heeft Sanders juist moeite mee. “Ik geloof dat *mensen met beperking* het meestgebruikte eufemisme is”, zegt hij. “Daarmee is het nog niet goed. Want als je diabetes hebt of nooit je rijbewijs hebt gehaald, ben je óók beperkt. Eigenlijk is iedereen op een of andere manier beperkt. Toch valt niet iedereen onder deze noemer. Waar leg je de grens?”

VN-VERDRAG

Koster en Pollaert vinden zelfs alle Nederlandse woorden ongeschikt. Zij gebruiken het liefst de Engelse termen die het VN-verdrag *Handicap* hanteert. *Impairment* (letterlijk: ‘verzwakking, beschadiging’) verwijst naar iemands persoonlijke omstandigheden, *disabled* naar de maatschappij die mensen met een handicap niet in staat stelt volwaardig mee te doen. De woorden scheppen daarmee een heel helder onderscheid. “*Disable* is niet het tegenovergestelde van *able*: ‘iets kunnen’, maar van *enable*: ‘in staat stellen’”, zegt Koster.

In het Nederlands zou je kunnen spreken van ‘gehinderde’, redeneert Koster. “Maar dat woord heeft niet dezelfde associatie met het hebben van een beperking

“Iedere keer als een krant een woord als *mindervalide* gebruikt, laat ik dat weten.”

als *disabled*. De Nederlandse vertaling van het VN-verdrag heeft het dan ook over ‘mensen die gehandicapt zijn door de wisselwerking tussen de beperking van de persoon en de ontoegankelijke maatschappij’. Bij gebrek aan een uitgebreidere woordenschat gebruik ik die termen.”

Er zijn verschillende redenen aan te voeren voor het gebrek aan overeenstemming. Ten eerste is er een ongelooflijk grote diversiteit aan gehandicapte mensen, legt Pollaert uit. Niet alleen in soorten handicap, maar

Drie tips

Waar moet je op letten bij het verwijzen naar mensen met een handicap?

1. Wees je bewust van de betekenis en gevoelswaarde van woorden als *gehandicapte*, *beperking* en *invalide*.
2. Vraag naar iemands persoonlijke voorkeur; vul dat niet voor een ander in.
3. Vermijd eufemismen. Iemand met een handicap is geen ‘kanjer met kansen’.

ook in de mate waarin die zichtbaar is, hij van invloed is op het dagelijks leven, en hoelang iemand hem heeft: vanaf de geboorte of pas sinds kort. Daarom heeft niet iedereen dezelfde gevoelens bij de gebruikte termen.

Daar komt bij dat er nauwelijks discussie over taal is, zelfs in eigen kring. “In het rolstoelhockey doen ‘invalide’ en ‘valide’ spelers mee”, vertelt Chedda. “Ik vind het pijnlijk dat het onderscheid daarmee wordt aangeduid. Ik zou dat willen veranderen, maar ik hoef daar bij mijn team niet over te beginnen. Iedereen accepteert het gewoon zoals het is.”

GROOT TOILET

Dat de meerderheid in deze groep niet zo activistisch is als de hier geïnterviewden, maakt het lastig om de misplaatstheid van sommige woorden over te brengen. “Voor deze groep begint de emancipatie nog maar net,” zegt Koster, “maar je kunt individueel tegengas geven. Ik ben actief op Twitter. Iedere keer als een krant een woord als *mindervalide* gebruikt, laat ik dat weten. Soms raak ik ook in gesprek met een journalist. De reactie is er dan altijd een van begrip.”

En waarom zou dat niet helpen? De afgelopen jaren zijn immers ook ongewenste woorden in onbruik geraakt. “Mensen zeggen nog wel ‘idiot’, maar zonder te denken aan mensen die ooit die officiële diagnose [voor het hebben van een IQ tussen 0 en 25 – MD] kregen”, zegt Koster. “Je moet klein beginnen. Dan kan het steeds groter worden. Door dit artikel valt hopelijk bij weer een paar mensen het kwartje.”

Misschien, hoopt Sanders, hoeft zelfs ooit het label *handicap* niet meer nodig te zijn. “Waarom moet je eigenlijk spreken van ‘de gehandicapte Mari’? Je kunt net zo goed zeggen ‘Mari kan niet lopen’ of ‘Mari zit in een rolstoel’ op een moment waarop dat relevant is. Precies zoals je alleen benoemt dat iemand een bril draagt als dat ter zake doet. Een bril is immers óók een hulpmiddel dat je nodig hebt vanwege een functionele beperking.”

In die gedroomde toekomst bestaat het invaliden-toilet uiteraard ook niet meer. Er zijn alleen kleine en – ruim voldoende – grote toiletten, waarbij de laatste gebruikt kunnen worden door iedereen die daar een voorkeur voor heeft. Om een luier te verwisselen bijvoorbeeld. Omdat je wat meer ruimte wel zo prettig vindt. Of omdat je in een rolstoel zit. “Hoe gewoner iets is, hoe onnodiger het is om daar aparte woorden voor te gebruiken,” meent Sanders.

Illustratie: Matthijs Sluiter

Reacties graag naar: redactie@onzetaal.nl, of Redactie *Onze Taal*, Paleisstraat 9, 2514 JA Den Haag. Formuleer uw bijdrage kort en bondig, bij voorkeur in niet meer dan 250 woorden.

WEBCAMDOCENT

JOHAN SCHELLING - HAARLEM

“Wat is het ergste woord van 2019?” luidde een van de vragen die een aantal BN'ers en BV's voorgelegd kreeg in het jaaroverzicht in het decembernummer van *Onze Taal*. Op die vraag gaf SP-Tweede Kamerfractievoorzitter Lilian Marijnissen als antwoord: “Webcamdocent. (...) niet alleen een afschuwelijk lelijk woord, maar ook te gek voor woorden dat het nodig is.” Over het woord ben ik het roerend met haar eens. Maar hoe bizar is het om dit maanden later te lezen, en te ervaren hoe de huidige crisis dit antwoord van kleur doet verschieten. Ik denk dat Lilian Marijnissen dat met mij eens is.

WELJA

THOM BINKSMA - STEDUM

In haar uitputtende (maar daarom niet minder leuke) artikel ‘Wel heb ik ooit’ (*Onze Taal* januari), over de vele gebruiksvormen van het woordje *wel*, zegt Irene de Pous over *welja* dat dit, analoog aan de betekenis van *welnee* (‘heel erg nee’), ‘heel erg ja’ betekent. Mijn taalgevoel zegt hier iets anders over, omdat ik *welja* eigenlijk alleen maar ken in de gebruiksvorm van sterke afkeuring, zoals in: ‘Welja, wrijf het er nog even lekker in’ of ‘Welja, gooi het daar maar neer.’ *Welja* betekent dan eerder iets als ‘heel erg nee’.

Ook kan *welja* gebruikt worden in een situatie waarin de spreker met wat goede wil instemt met iets. Als de redactie mij bijvoorbeeld zou vragen of dit stukje geplaatst mag worden, zou ik antwoorden: ‘Welja, doe maar.’ Misschien verwacht Irene de Pous het woord met *welzeker*, dat in betekenis dichterbij ‘heel erg ja’ komt.

PRATEN MET DEMENTIE-PATIËNTEN

RIEK DE GAST-DE NOOIJ - NIJKERK

Jorien Marcus schrijft in haar artikel ‘Wanneer komt mijn moeder?’ (*Onze Taal* april) over waar je op moet letten als je praat met iemand die dementie heeft. Als aanvulling de volgende tip. Als iemand met dementie iets zegt wat heel onlogisch is of niet klopt, dan wil je daar eigenlijk niet in meegaan, maar je wilt er ook niet tegenin gaan, want dat heeft vaak onrust en verwarring tot

gevolg. Ik heb ooit geleerd om op zo'n moment te zeggen: ‘Dat kan ook ...’ Door zo te reageren doe je jezelf geen geweld aan, en je laat tegelijkertijd de ander in zijn of haar waarde.

GELUIDEN UIT HET VERLEDEN

CHAÏM EEFING - DEN HAAG

Herbert Blanckesteijn beschrijft in zijn stukje ‘Geluidsoptname uit de Oudheid’ (*Onze Taal* april) een aprilgrap van Belgische wetenschappers die beweerden aardewerk te hebben gevonden waarin geluidsgolven uit het verleden waren vastgelegd – een grap die ik me nog wel herinnerde. De bijbehorende video is niet meer te vinden, aldus Blanckesteijn, maar wanneer iemand zoiets beweert, kan ik mijzelf niet bedwingen en moet ik even zoeken. De verloren gewaande (Franstalige) video heb ik zonder al te veel problemen via een zoekopdracht in het Frans gevonden. Zie onzetaal.nl/aardewerk. De laatste zin, “Credo quia absurdum” (‘Ik geloof het omdat het absurd is’), verklapt dat het om een grap gaat.

INFINITIEVENREEKS

MARTIN BEUSEKAMP - HENGELO

In de mei-aflevering van de rubriek ‘Lezerspost’ presenteert Annelies Homburg een reeks van zeven infinitieven: “Ik zou jou weleens hebben willen zien durven blijven zitten lezen, toen de koningin binnenkwam.” Maar er is veel meer mogelijk. Bijvoorbeeld: ‘Ouders, die hun kinderen de zin “Ik zou jou weleens hebben willen zien durven blijven zitten lezen” zullen willen kunnen gaan helpen leren opdreunen, zullen moeten kunnen laten zien dat zulks nut heeft.’ Negentien werkwoordsvormen achtereen, waarvan zeventien infinitieven en twee persoonsvormen, identiek gespeld als de infinitief.

SIEPELS

JOHAN KONING - HENGELO

Karin de Boer beschrijft in de mei-aflevering van de rubriek ‘Lezerspost’ een vermakelijke anekdote, over een Sallandse vrouw die in een poging om tegenover een dominee uit het westen keurig Nederlands te spreken, het dialectwoord *siepels* uitsprak als ‘sijpels’. Dat riep bij mij een herin-

nering op met eveneens een religieus tintje. Ik ben niet alleen in het Gronings opgevoed (zodat ik ook het woord *siepels* gebruikte voor ‘uien’), maar ook christelijk. Op de christelijke lagere school kregen we verhalen te horen over Jezus, een man die over water kon lopen en van ander water (nam ik aan) wijn maakte. Allemaal nog wel te begrijpen, maar waarom zijn volgelingen ‘die siepels’ werden genoemd, is voor mij lang een raadsel gebleven.

VALSE VRIENDEN

GERARD D.H. SCHELVIS - LEIDEN

aan het slot van zijn artikel ‘Er staat niet wat er staat’ (*Onze Taal* juni), over woorden die in de negentiende eeuw iets anders betekenden dan nu, geeft Berthold van Maris als voorbeeld de veranderende betekenis van het woord *vrijen* (van ‘verkering hebben’ of ‘daten’ naar ‘gemeenschap hebben’). Dat bracht me iets grappigs uit mijn bestaan als docent Nederlands in herinnering.

De hilariteit in de klas om de zwarte humor in Piet Paaltjens' gedicht ‘De zelfmoordenaar’ bereikte vrijwel elk jaar weer een hoogtepunt bij de regels waarin het minnekozende paartje het lijk boven zich ziet bungelen:

In een wip was de lust
Om te vrijen gebluscht

“Klopt helemaal, meneer”, voegde een leerling er ooit wijs aan toe.

Een Irma-effect voor de gebarentaal?

In veel jaaroverzichten over 2020 zal vermoedelijk een gebaar gemaakt worden: *hamsteren* in de Nederlandse Gebarentaal. De gebarentolk Irma Sluis gebruikte het tijdens de persconferentie van de Nederlandse regering op 15 maart van dit jaar. De wereldwijde media-aandacht voor dat gebaar zorgde voor extra aandacht voor de taal die dagelijks door enkele tienduizenden Nederlanders gebruikt wordt. In mei meldden opleidingen tot gebarentolk een sterke stijging in de aanmeldingscijfers.

Sommigen spreken al over een ‘Irma-effect’, maar volgens de Nijmeegse hoogleraar Nederlandse Gebarentaal Onno Crasborn was de tijd misschien toch al rijp voor de gebarentaal. “Je ziet dezelfde doorbraak naar een groter publiek bijvoorbeeld in Frankrijk, waar bij persconferenties over de pandemie ook de aandacht werd getrokken door de gebarentolk.” Ook in België werden aan persconferenties van het crisisteam tolken voor de gebarentalen van Vlaanderen en Franstalig België toegevoegd.

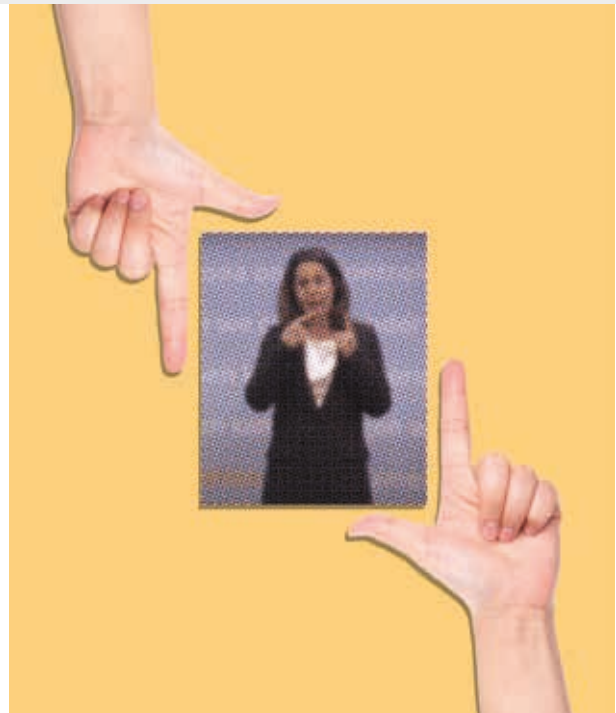
TRAMAANSLAG

Deels versterkt zo’n wereldwijde aandacht zichzelf: mensen zien gebarentolken optreden bij buitenlandse persconferenties en vragen zich af waarom dat in eigen land niet ook kan. Crasborn: “Toen de omroepen vorig jaar verslag uitbrachten van de verkiezingen in Brazilië, zag je dat onder anderen de toenmalige kandidaat en huidige president Bolsonaro zijn toespraken liet tolken.”

Een belangrijke rol bij de belangstelling voor de gebarentaal speelde in Nederland de berichtgeving over de aanslag in een Utrechtse tram vorig jaar. Crasborn: “Mensen vroegen zich toen af waarom de dove inwoners van Utrecht uitgesloten waren van zulke dienstverlening.” Een paar dagen eerder was er in Christchurch ook een aanslag geweest. De Nieuw-Zeelandse premier Ardern had indruk gemaakt met een toespraak, die wel ter plekke getolkt werd.

“Nog maar vijftig jaar geleden was het gebruik van gebarentaal op dovenscholen verboden.”

Er is ook al tientallen jaren een lobby aan de gang voor officiële erkenning van de gebarentaal. In 1997 kwam een commissie in opdracht van de toenmalige regering met een advies over de manier waarop zo’n erkenning eruit zou kunnen zien. Die voorstellen verdwenen toen in een la; pas de laatste jaren is er in Nederland schot in de zaak gekomen door een initiatiefwet van de PvdA, de ChristenUnie en D66, die volgens kenners gro-

te kans heeft om in 2020 of 2021 aangenomen te worden. (In Vlaanderen is de gebarentaal al in 2006 erkend.)

Dat die initiatiefwet er kwam, had volgens Crasborn ook te maken met een opeenstapeling van gelukkige toevalligheden. “De PvdA’er Roelof van Laar had een familielid met een gehoorbeperking en heeft zich toen op deze kwestie gestort om een goede initiatiefwet te schrijven. Hij kon zich op het onderwerp richten omdat hij lid was van een grote fractie.”

VERPLEEGKUNDE

De erkenning volgens de voorgestelde wet zal vooral symbolisch zijn, maar is daarom volgens Crasborn niet minder belangrijk: “Het is een teken van respect voor een lange tijd regelrecht onderdrukte gemeenschap. Nog maar zo’n vijftig jaar geleden was het gebruik van gebarentaal op dovenscholen verboden, en hoewel de meeste wetenschappers het er allang over eens zijn dat gebarentaal een volwaardige taal is, bleef men toch bijvoorbeeld liever hameren op ondertitelen. Maar ondertitels zijn in het Nederlands, en dat is nu eenmaal voor veel dove niet de eerste taal.”

Voor Crasborn is de initiatiefwet vooral een eerste stap. Hij denkt dat het ertoe kan leiden dat gebarentaal een belangrijker rol krijgt in de samenleving. Dat is volgens hem ook gewenst. “We denken bij die taal vooral aan dove, maar er zijn in Nederland meer dan anderhalf miljoen slechthorenden die er baat bij zouden hebben als mensen in hun omgeving in ieder geval een beetje konden gebaren. Waarom zouden we in de hbo-opleidingen verpleegkunde daar niet ook wat aandacht aan besteden?”

‘Black Lives Matter’: talige gevolgen

Vanuit de hele wereld kwamen mensen op de been tegen racisme onder het motto ‘Black Lives Matter’: zwarte levens doen ertoe. Wie tegenwierp dat “all lives matter” (dus dat alle levens ertoe doen), kreeg Engelstalige metaforische memes waarin wordt gesteld dat dit de discussie niet vooruithelpt: het is als uitleggen dat alle zoogdieren belangrijk zijn aan iemand die actievoert voor de walvis.

Ook verder vormde taal een wezenlijk onderdeel van de maatschappelijke discussie over racisme. Allereerst dat begrip *racisme* zelf. Het gezaghebbende Amerikaanse woordenboek *Merriam-Webster* kondigde aan het lemma *racism* te zullen aanpassen na een campagne van de jonge mensenrechtenactiviste

Een gezaghebbend Amerikaans woordenboek past het lemma *racism* aan.

Kennedy Mitchum. De activiste betoogde dat racisme niet alleen draait om vooroordelen, zoals het woordenboek vooral omschreef, maar ook om daadwerkelijke achterstelling zelf.

De omschrijving van Van Dale dekt al die aspecten van de lading al, volgens hoofdredacteur Ton den Boon, maar de redactie volgt de ontwikkelingen nauwlettend. Zo zijn aan de digitale editie onlangs vaste verbindingen toegevoegd als *alledaags racisme* en *institutioneel racisme*.

Overige woorden, namen en grappen die onder vuur kwamen te liggen:

Witte de With Het Rotterdamse kunstcentrum dat via de gelijknamige straatnaam is vernoemd naar de omstreden zeventiende-eeuwse vlootvoogd Witte de With, krijgt begin 2021 een nieuwe naam. Er waren al plannen in die richting, maar na bekladding van de gevel worden die versneld uitgevoerd. Inmiddels heeft het centrum al afstand gedaan van de oude naam.

Foto: Mona van den Berg

‘Black Lives Matter’-demonstrant op 20 juni in Den Haag.

Nobelstraat Volgens leden van de politieke partij DENK is de Rotterdamse straatnaam een ongepast eerbetoon aan een VOC-bewindvoerder, Hendrik Nobel. Enkele bewoners van de straat: “Je moet het verleden ook niet uitwissen.”

Koning Leopold II-laan Zowel in Kortrijk als in Leopoldsborg willen de bestuurders af van de straatnaam die verwijst naar koning Leopold II, vanwege de dubieuze rol die de koning heeft gespeeld bij de kolonisatie van Congo. (Leopoldsborg zelf is overigens genoemd naar zijn voorganger, Leopold I.)

Penny Lane Even werd er in Londen druk gediscussieerd over de herkomst van Penny Lane (inderdaad dé Penny Lane, uit het gelijknamige nummer van The Beatles). Is die straat niet genoemd naar slavenhandelaar James Penny? Deskundigen gaven uitsluitsel: dat is niet het geval, dus de straatnaam mag blijven.

Lady Antebellum Deze Amerikaanse band verandert zijn naam omdat *antebellum* (letterlijk: ‘voor de oorlog’) in de Verenigde Staten ook verwijst naar het romantise-

ren van het plantageverleden met bijbehorende slavernij. De band, die zich eigenlijk genoemd had naar de bouwstijl met dezelfde naam, verontschuldigde zich uitvoerig.

Master en slave GitHub, een website voor software-ontwikkelaars, stapt af van de benaming *master* (‘meester’, voor een leidend apparaat) en *slave* (‘slaaf’, een apparaat dat volgt), omdat die verwijzen naar de slavernij. Waarschijnlijk wordt *master* vervangen door *main*.

Grappen in *Fawlty Towers* Een aflevering van de Britse comedyserie *Fawlty Towers* werd tijdelijk verwijderd bij de BBC vanwege de aanwezigheid van het *n*-woord en andere racistische taal. Inmiddels is de aflevering teruggeplaatst, maar wel met een waarschuwing tegen de taal die in de serie gebruikt wordt.

Dixie Chicks De naam van dit populaire country-trio was al langer omstreden, omdat Dixie verwijst naar de Amerikaanse staten die in de negentiende eeuw streken tegen afschaffing van de slavernij. De band gaat verder als The Chicks.

Viraal 1

Spelen met Google Translate

Tiktok-gebruiker Steven ontdekte dat als je de woorden van de Engelse zin 'Your uncle mows your tuna' los intikt in Google Translate, je een grappig Frans zinnetje kunt maken: 'Ton tonton tond ton thon.' En zo volgden er meer, zoals 'ore or oar' (Engels voor 'erts of riem') en een Chinees zinnetje dat klinkt als een duizelingwekkende reeks van de lettergrepen *na* en *la* (wat dan een vertaling zou moeten zijn van het Engelse 'Nana shout at that punk when he take that spicy bacon').

Jonas Van Geel, presentator van *Veel Tamtam*.

Rouwadvertenties steeds minder religieus

Emeritus predikant Sam Janse dook voor dagblad *Trouw* in alle rouwadvertenties die in kranten zijn verschenen sinds 1793 (toen in de *Oprechte Haerlemsche Courant* de dood van Martinus Nieuwenhuysen bekendgemaakt werd).

Janse ontdekte daarbij niet alleen dat veel bijzondere achternamen in de vergetelheid zijn geraakt, zoals Muskettier, Bezelman, Slingervoet, Drup en Schoonejongen, maar ook dat God steeds verder verdwijnt uit de rouwadvertenties. Janse: "In de tachtiger en negentiger jaren van de vorige eeuw lag het percentage van expliciete verwijzingen naar God en Bijbel in *Trouw* boven de tachtig. In de eerste honderd rouwadvertenties van dit jaar lag dat percentage in deze krant op 35."

Die jaren tachtig en negentig uit de twintigste eeuw vormden bijzonder genoeg ook meteen de hoogtijdagen van de religieuze rouwadvertenties: "In de vijftiger en zestiger jaren ligt het percentage van rouwadvertenties die naar God en geloof verwijzen (...) net onder de 70 procent, terwijl het in de tachtiger en negentiger jaren oploopt tot boven de 80 procent. Tegen de secularisatie in."

Taalspel op VTM

De Vlaamse VTM komt dit najaar met een nieuwe taalshow: *Veel Tamtam*, een panelquiz die geïnspireerd is op het Nederlandse programma *Praat Nederlands met me*. Presentator Jonas Van Geel gaat erin op zoek naar "vreemde woorden, nieuwe afkortingen en de betekenis van emoji's".

Dat laatste onderwerp heeft Van Geels bijzondere interesse, blijkt uit het persbericht dat VTM verstuurde: "Ondanks de digitale revolutie communiceren we voortdurend weer met simpele pictogrammen."

Viraal 2

Lange carrière

De achterflap van het boek *Republiek van rivaliteiten* ging viraal. "Dat is me nogal een carrière", schreef twitteraar Thom Egberts erbij – en inmiddels zijn er zelfs alweer wat jaartjes toegevoegd aan de loopbaan van Piet de Rooy: het boek is al in 2010 verschenen.

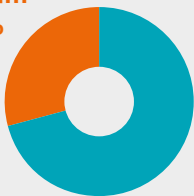

PEILING

Namen wijzigen?

Wat moeten we doen met straatnamen die verwijzen naar foute helden van vroeger? We vroegen het op Instagram en Facebook, en ruim driehonderd mensen reageerden.

Vervang de naam
29%

Leg het uit (met een bordje)
71%

VRAAG VAN DE MAAND

ANTI(-)RACISME(-)DEMONSTRATIE

Begin juni barstte het los: wereldwijde, grootscheepse demonstraties tegen racisme. Dat riep ook een taalvraag op: hoe schrijf je *anti(-)racisme(-)demonstratie* eigenlijk?

Volgens de spellingregels kun je dit helemaal aan elkaar schrijven: *antiracismedemonstratie*. Maar je mag omwille van de leesbaarheid in een samenstelling altijd een of meer streepjes toevoegen: *anti-racismedemonstratie*, *antiracisme-demonstratie* en *anti-racisme-demonstratie* zijn dus ook juist.

Veel mensen hebben geleerd dat na het voorvoegsel *anti-* een koppelteken komt. Maar dat is nooit een officiële regel geweest: in het Groene Boekje uit 1954 werden woorden als *antisemitisch* en *antirevolutionair* al zonder streepje geschreven. Na sommige andere voorvoegsels kwam er wel een, zoals *semi-*, *vice-* en *loco-* (de meeste van die verplichte streepjes zijn inmiddels trouwens afgeschaft). Maar na *anti-* dus niet, al stond dat destijds niet expliciet in de spellingregels.

Sinds 1995 staat dat er wel in. Maar de spellingregels zeggen ook dat je een koppelteken mag toevoegen om de leesbaarheid te bevorderen. En dat mag in *antiracismedemonstratie* dan zowel na *anti-* als tussen *racisme* en *demonstratie*.

Verder zijn er situaties waarin een koppelteken na *anti-* verplicht is. Dat is het geval bij klinkerbotsing, dat wil zeggen als het woorddeel na *anti-* met een *e*, *i* of *j* begint, zoals bij *anti-epileptisch*, *anti-intellectueel*

Illustratie: Matthijs Sluiter

Er zijn situaties waarin een koppelteken na *anti-* verplicht is.

en *anti-jachtlobby*. Er komt eveneens een verplicht streepje als het volgende woorddeel met een hoofdletter begint, bijvoorbeeld *anti-Duits*, *anti-Europapartij* en *anti-Vietnamdemonstratie*. En ook als er na *anti* een letter voor letter uitgesproken afkorting staat, komt er een streepje (zowel voor als na die afkorting): *anti-tv-campagne*, *anti-zzp-klimaat*.

In andere gevallen is een streepje na *anti* dus niet verplicht, en vaak ook niet echt nodig. Woordenboeken en spellinggidsen schrijven alle combinaties met *anti* die niet in een van de hierboven genoemde categorieën vallen, dan ook zonder koppelteken(s): van *antiaanbakfolie* via *antiapartheidsorganisatie*, *antimugenspray*, *antiutopie* en *antivries* tot *antizionistisch*. Maar als je zo'n woord slecht leesbaar vindt, heb je dus de vrijheid om een of meer streepjes toe te voegen.

NIEUW OP ONZETAAL.NL

REIKHALZEND OF HALSREIKEND

Je kunt zowel 'reikhalzend' als 'halsreikend' naar iets uitkijken. *Reikhalzend* lijkt in de praktijk gebruikelijker. Voor sommige mensen is dat woord ook iets sterker: als je reikhalzend uitkijkt naar de vakantie, verlang je daar hevig naar. *Halsreikend* heeft iets meer de bijbetekenis 'nieuwsgierig': 'We kijken halsreikend uit naar de finale van *Wie is de Mol?*'

Reikhalzend is het oudst: het bestaat sinds de zeventiende eeuw. Het komt voort uit *rekhalzen*: 'de hals rekken' (om beter te kunnen kijken). *Halsreikend* – letterlijk 'met de hals (naar iets) reikend' – komt sinds de negentiende eeuw voor.

Zie verder www.onzetaal.nl/reikhalzend.

MET MOLENTJES LOPEN

Er zijn veel manieren om te zeggen dat iemand niet goed bij z'n hoofd is. Een daarvan is: 'Die loopt met molentjes!'

De precieze herkomst is niet bekend. Er zijn enkele theorieën, bijvoorbeeld dat de gedachten die in je hoofd 'rondmalen', aan molenwieken doen denken. Of dat het om speelgoed gaat: molentjes op een stokje waar kinderen mee rondlopen omdat dan de wiekjes gaan draaien; als je dat als volwassene zou doen, zou je een beetje 'simpel' zijn. Ook zou het om een molen kunnen gaan die door paarden wordt bewogen: de ronddraaiende gedachten worden dan vergeleken met almaar rondlopende paarden.

Op www.onzetaal.nl/molentjes is er meer over te lezen.

RECHTZAAK/RECHTSZAAK

Samenstellingen die met *recht* beginnen, krijgen bijna altijd een tussen-*s*: *rechtsbijstand*, *rechtsfilosofie*, *rechtsgang*, *rechtsgebied*, *rechtsgeleerdheid*, *rechtsvordering*. Echt fout is het niet om in deze woorden de *s* weg te laten, maar de vorm zonder *s* is wel een stuk minder gebruikelijk. Voor *rechtszaak* geldt dat ook.

Bij enkele woorden wordt de *s* wel standaard weggelaten: *rechtbank*, *rechthebbende*. Een twijfelgeval is *recht(s)zaal*: *rechtszaal* is het gewoonst, maar *rechtzaal* komt ook erg vaak voor.

Meer uitleg en voorbeelden: www.onzetaal.nl/rechtszaak.

HOE LEG JE DAT UIT?

Als je Nederlandse les geeft aan anderstaligen (NT2'ers), kom je soms kwesties tegen waarvan je je afvraagt: hoe leg ik dat uit?

VERSCHUIVENDE NORMEN

Wat is goed taalgebruik en wat niet? Die grenzen zijn voortdurend in beweging.

OP RAMKOERS

Soms veranderen ook uitdrukkingen van betekenis. Een recent voorbeeld is *op ramkoers zijn* (of *liggen*). De oudste, letterlijke betekenis daarvan is 'bewust een koers volgen om een ander schip te rammen'. Ook wordt het weleens gebruikt in de context van een storm die onstuitbaar op een bepaald gebied afstevent, of bijvoorbeeld een komeet of asteroïde die op een planeet afstormt. Daarnaast heeft het al enige tijd de figuurlijke betekenis 'op een confrontatie afstevenen' of zelfs 'op een confrontatie aansturen': "Minister op ramkoers met eigen adviescommissie".

Die – doorgaans negatief opgevatte – betekenis heeft er de laatste jaren een positief broertje bij gekregen: 'onstuitbaar afstevenen op', 'hard op weg zijn naar', met name in de sportwereld. Bijvoorbeeld: "Federer op ramkoers voor zoveelste Wimbledonstitel", of "Beide teams lagen op ramkoers voor het kampioenschap."

Dit gebruik wordt sinds vorig jaar ook in de grote Van Dale beschreven, met de opmerking "niet algemeen". De nieuwe betekenis van *op ramkoers* (*liggen*) is dus nog niet volledig geaccepteerd, maar misschien kunnen we stellen dat ze op ramkoers ligt om tot de standaardtaal te behoren.

'DIT ZIJN LEUKE BOEKEN'

In de meeste zinnen horen *het*, *dit* en *dat* bij een onzijdig enkelvoud: 'Wat een dik boek; waar gaat het over?', 'Heb je dit boek al gelezen? Nee, maar dat wel.'

Maar soms kan *het*, *dit* of *dat* naar een *de*-woord verwijzen, zelfs naar een meervoud. Bijvoorbeeld: 'Het wordt een flinke klus', 'Dat is mijn vader', 'Dit zijn leuke boeken', 'Het lijken aardige mensen.' Dit zijn zinnen met een naamwoordelijk gezegde: een gezegde met een koppelwerkwoord als kern, zoals *zijn*, *worden*, *blijven* of *lijken*. Bij zinnen met een werkwoordelijk gezegde kan het niet; je kunt niet over een vader zeggen: 'Het/Dat woont in Haarlem.' De mogelijkheid bestaat ook alleen als *het*, *dit* of *dat* het onderwerp is en het *de*-woord het naamwoordelijk deel van het gezegde.

Opvallend aan zinnen als 'Dit zijn leuke boeken' is bovendien dat de persoonsvorm zich aanpast aan het meervoudige naamwoordelijk deel van het gezegde en niet aan het onderwerp: het is niet 'Dit is leuke boeken.' Maar je gebruikt dan weer geen *deze* of *die*, terwijl dat de aanwijzende voornaamwoorden zijn die normaal gesproken bij het meervoud horen.

Welke kwesties komt u vaak tegen in uw NT2-lessen? En hoe legt u ze uit? We horen het graag via taaladvies@onzetaal.nl.

WAT ZEGGEN ZE WAAR?

Over regionale verschillen in Nederland en Vlaanderen.

KUS, ZOEN EN MEER

Voor veel mensen zijn *kus* en *zoen* min of meer synoniem. Wel vinden velen *kus* wat intiemer, wat kleiner, en *zoen* juist wat intenser – óf juist wat formeler. Maar er zijn regionaal nog veel andere woorden voor de vierlippige aanraking.

Bijgaand kaartje is gebaseerd op een onderzoek van dialectoloog Jo Daan uit 1955 en op de *Dialectatlas van het Nederlands* (2011). De verspreiding zal anno 2020 niet meer helemaal kloppen, maar veel mensen zullen het woord uit hun dialect waarschijnlijk nog wel herkennen.

Onlangs is Jaap de Jong na 28 jaar gestopt als redacteur van *Onze Taal*. Een terugblik: over baldadige stijl, woorden als wapen, tipsartikelen en het genootschapsgevoel.

KEES VAN DER ZWAN

EINDREDACTEUR ONZE TAAL

Foto's : Eelkje Colmjon

“Een taalblad maken is het mooiste wat er is”

Interview met scheidend *Onze Taal*-redacteur Jaap de Jong

“**H**et ergste vond ik dat er in het blad helemaal nooit een interview stond. Het is een uitvinding die al in het begin van de twintigste eeuw is gedaan, maar die bij *Onze Taal* nog altijd niet was doorgedrongen.” Toen Jaap de Jong in de jaren tachtig als Leidse student Taalbeheersing in aanraking kwam met *Onze Taal*, vond hij dat er wel wat mankeerde aan het tijdschrift. Maar het was kritiek die voortkwam uit betrokkenheid, en genegenheid.

“Vanaf het moment dat mijn toenmalige docent Frank Jansen ons studenten wees op *Onze Taal*, was ik erdoor gefascineerd. Er stonden mooie, soepele artikelen in van destijds jonge wetenschappers als Jan Renkema, Joop van der Horst, René Appel en Pieter Nieuwint, en ik vond het aantrekkelijk dat er ook ruimte was voor allerlei kleine stukjes, waarvoor de drempel bewust laag gehouden werd. Al snel stuurde ik ook een artikel in, samen met een medestudent, en dat werd geplaatst: over hoe achterhaald de toen nog voorgeschreven aanhef *Mijne heren* was.”

“Behalve met het tijdschrift had ik ook meteen affiniteit met het genootschap. Ik ging naar de congressen en naar de jaarlijkse ledenvergadering. Dat hele idee van een genootschap sprak me aan: het had iets archaisch en chics, en tegelijk iets warmes. Ik hou erg van clubjes waarin samen mooie dingen worden gedaan. Vanaf het begin heb ik me bij *Onze Taal* thuis gevoeld – bij de mensen op kantoor, bij het bestuur en natuurlijk bij de redactie.” Dat laatste was al snel wederzijds: in 1992 werd De Jong uitgenodigd om zitting te nemen in de redactie. Nu, 28 jaar later, verlaat hij die om plaats te maken voor vers bloed. Tijd voor een terugblik: een gesprek tussen twee – nog net – collega-redacteuren.

GEESTDRIFT

Al snel werd je meer dan alleen lid. Hoe ging dat?

“Halverwege de jaren tachtig was *Onze Taal* flink gaan groeien. Redacteur Jan Renkema, die nogal aan de weg had getimmerd met zijn opgewekt-kritische inspanningen om ‘de taal van Den Haag’ te verduidelijken, had net

Jaap de Jong

Jaap de Jong (Den Haag, 1961) studeerde Nederlands in Leiden, met als specialisme Taalbeheersing. In 2004 promoveerde hij op een proefschrift over de inleiding van toespraken: *De eerste minuten*. Werkte als docent Taalbeheersing aan de TU Delft en later in Leiden, waar hij in 2008 hoogleraar Journalistiek en Nieuwe Media werd.

Boeken, onder meer: *Spreken als Max Havelaar* (2012), samen met Peter Burger *Onze Taal!* (1991), *Handboek stijl* (1997), *Taalalmanak* (1997) en *Taalboek van de eeuw* (1999). Ook was hij mede-auteur van *Het woud van de retorica* (2007), *Vertrouw mij!* (2018) en *Beeldtaal* (3e druk 2019).

Van 1992 tot onlangs was De Jong redacteur van *Onze Taal*. Deze zomer begint hij met het opzetten van een redactie-adviesraad voor *Onze Taal*.

het stokje doorgegeven aan Peter Smulders, en het boeiende me enorm: zo'n jonge vent op zo'n prachtige positie in zo'n bloeiend genootschap. Hij bestierde niet alleen het blad, maar had ook eigenhandig de Taaladviesdienst van *Onze Taal* opgebouwd. Ik schreef in die tijd voor *Levende Talen*, en besloot Smulders te interviewen over de koers en het succes van *Onze Taal*. De interesse was gewekt."

De Jong vertelt het allemaal vol vuur. "Een van enthousiasme stralende veertiger" noemde Marc van Oostendorp De Jong in 2007 in een portret van *Onze Taal*, en van die bevlogenheid is dertien jaar later nog helemaal niets verdwenen. Het gesprek vindt noodgedwongen plaats in digitale vorm, maar De Jong's geestdrift spat zelfs van het FaceTime-scherm af.

"Eerst mocht ik in het blad beginnen met een serie heuse interviews met spraakmakende taalgebruikers, en vervolgens vroeg Peter Smulders me om bij het zestigjarig jubileum een boek te maken over de geschiedenis van *Onze Taal*. Dat werd *Onze Taal!*, dat ik schreef met studievriend Peter Burger. Dat samen spitten in de archieven en oude tijdschriftnummers en het interviewen van voormalige redacteurs was fantastisch. Ik ben in die periode bewust gaan houden van het genootschap.

Het boek werd in een grote oplage verkocht; ik mocht het in de Beurs van Berlage aan onze beschermvrouwe prinses Juliana aanbieden. Tijdens het gesprek viel de oude prinses helaas in slaap. Desondanks kreeg ik het verzoek in de redactie te komen. Nou, dat wilde ik wel." **Inmiddels stonden er dus interviews in het blad, maar wat vond je er verder van?**

"Laat ik het zo zeggen: *Onze Taal* was eind jaren tachtig niet de voorhoede op het gebied van vormgeving. Visueel lag de lat heel laag. Er stonden nauwelijks illustraties of cartoons in, hooguit een enkel lelijk fotootje, en alles was zwart-wit: de esthetiek van een kerkblaadje. Ook wat de teksten betreft viel er wel wat te winnen. De actualiteit was soms ver te zoeken en ook verder kon het wel iets journalistieker. Renkema had met succes gehamerd op meer duidelijkheid, maar ik vond dat er ook wat gedaan moest worden aan de aantrekkelijkheid van de stukken. Er moest meer aandacht komen voor de stijl. Natuurlijk stonden er in *Onze Taal* al zwierige, geestige stukken, geschreven met pennen die in een mooi soort inkt waren gedoopt – denk bijvoorbeeld aan de bijdragen van dichter Drs. P, rijmspecialist Jaap Bakker en redacteur Frank Jansen. Maar ik kwam in een verslag van een jaarvergadering uit 1989 ook deze zin in het blad tegen – hou je vast: "De kascommissie heeft voorgesteld de penningmeester decharge te verlenen, hetgeen met instemming en applaus werd bekrachtigd." Dat moest anders. En ik wilde meer literatuur – vooral poëzie. En meer baldadigheid in de kolommen."

TAALNIEUWS

Heb je die wensen kunnen realiseren?

"Ja, daar kreeg ik alle ruimte voor, ook al omdat de collega-redacteurs op dezelfde lijn zaten. We namen een professioneel vormgevingsbureau in de arm, Manifesta in Rotterdam; het blad werd steeds kleuriger en er kwam meer en mooier beeld. Ook inhoudelijk is er veel veranderd. We zijn het taalnieuws goed gaan volgen, en het ook zelf gaan maken, via eigen onderzoek en recentelijk ook de jaarthema's. De laatste jaren is er op dit gebied nog meer mogelijk dankzij onze satellietuitgaven, zoals onze e-mailnieuwsbrief *Taalpost*, en doordat we erg actief zijn op sociale media."

"Wat ik erg graag wilde, was bepaalde onderwerpen uitdiepen in themanummers."

"De stilistische kant van de zaak kreeg steeds meer gewicht – ook bij het aantrekken van auteurs. Er kwamen meer reuring zoekende columns van bijvoorbeeld Jan Kuitenbrouwer en Henk Spaan, die door hun scherpte soms een beetje pijn deden, maar die dat weer verdienden met een smijdlige, smeulige stijl. En er is meer literatuur gekomen: interviews met schrijvers, en stukken van dichter Ingmar Heytze en van essayist Guus Middag, wiens werk ik echt super vind."

"Wat ik erg graag wilde, was bepaalde onderwerpen uitdiepen in themanummers, en dat is gelukt. Sinds jaar en dag hebben we geregeld nummers die helemaal gewijd zijn aan bijvoorbeeld 'de taal der liefde', buurtalen als het Engels, het Duits en het Frans, de taal van de zintuigen, de taal van het geheugen en – mijn heimelijke

favoriet – de taal van de snackbar. Die themanummers geven smoel aan het blad. En dan is er mijn stokpaardje: artikelen in de vorm van lijstjes met tips. Dat is een ideale, snelle en prikkelende manier om ingewikkelde informatie over te brengen.”

Wat voor blad moet *Onze Taal* in jouw ogen zijn?

“*Onze Taal* gaat over taal, en is dus een vakblad, maar het moet niet de tóón hebben van een vakblad. We bemiddelen tussen de wetenschap en de gewone taal-liefhebber. Als ik schrijf, doe ik dat voor mijn zus, mijn moeder, een vriend die geen taalkundige is. Tegelijk is *Onze Taal* natuurlijk ook een verenigingsblad: het verbindt ruim twintigduizend leden van het genootschap. Eigenlijk ken ik geen vergelijkbaar tijdschrift.”

NEWTON BOYS

Waar komt jouw liefde voor taal vandaan?

“Mijn jeugd speelde zich af in twee werelden, en in beide speelde taal een grote rol. Ik kom uit een christelijk gezin, waarin kerk en zondagsschool centraal stonden. Behalve door de inhoud van het geloof was ik enorm geïntrigeerd door de taal die daarbij hoorde. Ik kende hele bijbelteksten uit mijn hoofd. Tegelijk was ik een Haagse straatjongen. Mijn vrienden hoefden maar ‘Hoeandelloo!’ te roepen of ik was al buiten. Als lid van de Newton Boys deed ik ook mee aan de beruchte Haagse kerstbomenjachten. Daar, op straat, heerste het recht van de sterkste, en wilde je er iets voorstellen, dan moest je óf sterk zijn óf snel. Maar ik ontdekte dat je er óók bij hoorde als je behendig en geestig was met taal. Ik heb toen vaak gevochten, maar nog veel vaker heb ik het wapen van de taal ingezet. Op mijn dertiende kwam ik bij Youth for Christ terecht, waaraan ik tot mijn twintigste verbonden ben geweest. Daar kwam ik erachter dat je met woorden ook andere dingen kon bereiken: dat je er vrienden mee kon maken.”

“Intussen had ik op de middelbare school een leraar Nederlands, Holbe Meindersma, die ons in aanraking bracht met goede boeken en met gedichten, en die ons uitdaagde om liedjes te maken. Ik vond dat prachtig, en ging aan cabaret doen, met zelfgeschreven liedjes. Als

“Taalwetenschappers ontdekten dat er op hun *Onze Taal*-stukken veel meer werd gereageerd dan op hun andere artikelen.”

zestienjarige wist ik dat ik leraar Nederlands wilde worden. Ik ging in Leiden Nederlands studeren, eerst vanwege de literatuur, maar al snel raakte ik geboeid door het vak Taalbeheersing. Mijn docent Antoine Braet liet me kennismaken met retorica; de liefde voor die wel-sprekendheidsleer is nooit meer overgegaan. Aan het eind van mijn studie werd ik eerst – inderdaad – even leraar Nederlands, daarna docent Taalbeheersing aan de TU Delft, en uiteindelijk hoogleraar Journalistiek en Nieuwe Media in Leiden.”

MISSIEWERK

Hoe werd er in de universitaire wereld aangekeken tegen *Onze Taal*?

“Een jaar of twintig geleden keken taalkundigen een beetje neer op het blad. Een universitaire collega zei ooit schamperend dat hij, nou vooruit, ‘één keer per jaar het

zich wel kon veroorloven iets populariserends’ te schrijven. Maar van dat dedain kom ik tegenwoordig niks meer tegen. Taalwetenschappers kwamen erachter dat er op hun *Onze Taal*-stukken veel meer werd gereageerd dan op hun andere artikelen. Bovendien waren ze meestal dankbaar voor de verbeteringen die de redactie aanbracht in hun tekst.”

“Ik heb altijd veel missiewerk voor *Onze Taal* proberen te doen. Bij colleges heb ik een stapel nummers bij me, en ik noem het blad waar het maar kan. Op die manier heb ik ook mensen van de universiteit bij *Onze Taal* geïntroduceerd. *Onze Taal*-auteur en interviewer Jan Erik Grezel was een collega in mijn Delftse periode, en schrijvers als Arjen van Veelen en Sebastiaan van Loosbroek waren ooit studenten van mij.”

“Omgekeerd heb ik ook veel aan *Onze Taal* in mijn werk in Leiden. Al twintig jaar probeer ik mijn journalistiekstudenten gevoelig te maken voor de manier waarop bijvoorbeeld politici hun boodschap verhullen of verzachten, hoe ze soms functioneel vaag zijn en hoe ze aan framing doen. Dat ik via mijn werk bij *Onze Taal* goed op de hoogte ben van de voorbeelden, stemmen en perspectieven op dit gebied, heeft me beslist geholpen. Mijn studenten krijgen dat mee.”

“Ook in een ander opzicht profiteer ik van *Onze Taal*. Doordat het blad en de Taaladviesdienst veel nieuwe taalverschijnselen registreren en duiden, is het eenvoudiger in te zien dat al die taalveranderingen, die voor sommigen veel te snel gaan, niet per se verontrustend zijn. Het helpt me om tolerant te zijn. Ik merk des te beter dat bijvoorbeeld jonge mensen juist erg hechten aan goede en geestige taal, en zie bij hen veel ontluikende taalkwaliteiten.”

KROKETTEN

Waar kijk je als *Onze Taal*-redacteur met het meeste plezier op terug?

“De redactievergadering was voor mij al die jaren een maandelijks hoogtepunt. Het is misschien een beetje ongemakkelijk om dat nu zo tegen jou te zeggen, maar ik heb de redactie in alle samenstellingen altijd heel inspirerend gevonden. Het waren stuk voor stuk getalenteerde en aardige mensen, en het was heel mooi om te midden van allerlei vaste rituelen – de lunch met kroketten, het gemopper op sommige ingezonden brieven, de vreugde over prachtige stukken – elke maand weer een nieuw nummer in elkaar te zetten. Het maken van een taalblad is echt een kick; het is het allermooiste wat er is.”

“Maar natuurlijk blijft er wat te wensen over. Het tijdschrift mag wat mij betreft nog altijd wat baldadiger, ik vind dat we nog meer met beeld moeten werken, en ja: ik wil nog altijd meer tipsartikelen. Met de redactie is afgesproken dat ik volgend jaar begin met een reeks adviesstukken over bepaalde genres, zoals afscheidstoespraken, excuses, klachtenmails en pecha kucha's. Ik verheug me daar erg op.”

Wat moet *Onze Taal* doen om over 28 jaar nog steeds te bestaan?

“Zal ik dat eens in een tipslijstje proberen te vatten?”

Tien tips voor nog 28 jaar *Onze Taal*

JAAP DE JONG

1. Luister goed naar je lezers en blijf relevant voor hen.
2. Zoek telkens weer nieuwe lezers.
3. Onderhoud warme banden met wetenschappers voor de nieuwste inzichten.
4. Presenteer je verhalen in het blad en online visueel prachtig.
5. Volg als kennisorganisatie de nieuwsbeat op de voet.
6. Maak taalnieuws met eigen onderzoeken en in slimme samenwerkingen.
7. Blijf het debat bepalen met urgente en actuele thema's.
8. Werk samen met boeiende mensen en mediaprogramma's.
9. Laat de mooiste, spannendste – ja, baldadigste – schrijvers aan het woord.
10. Houd de standaard van de eindredactie op het huidige hoge niveau.

Bonustip 11: Profiteer van de adviezen van de nieuwe redactie-adviesraad.

YPE

Taal achter de voordeur

Thuis taal anno 2020

Als we één taal goed hebben kunnen bestuderen de afgelopen tijd, dan is het wel de thuistaal. Daarom een extra lange aflevering van de rubriek '#onzetaal' over die taal van thuis.

SASKIA AUKEMA

Illustratie: Josje van Koppen

Een lezeres van *Onze Taal* vertelde dat slappe thee bij haar in de familie 'slingerthee' wordt genoemd: alsof het zakje er alleen maar even doorheen geslingerd is. Zou het niet leuk zijn om die familiewoorden eens te inventariseren, vroeg ze zich af.

Zo'n 25 jaar geleden deed Wim Daniëls al eens iets soortgelijks op grote schaal. Maar nu we toch met z'n allen binnen zaten, konden we die thuistaal – een generatie verder – inderdaad eens extra goed bestuderen.

Dus met het *slingerthee*-voorbeeld in de hand besloten we het inderdaad aan u te vragen via onze sociale media: welke woorden en uitdrukkingen zijn uniek binnen úw gezin? En toen ging het los! Maar liefst vijftienhonderd bijdragen ontvingen we.

Heel veel van die reacties gingen door dat voorbeeld ook over thee, want wat bleek? *Slingerthee* wordt in nog eens achttien andere gezinnen gebruikt. En verder waren er voor slappe thee ook nog benamingen in omloop als *wapperthee*, *zwengelthee*, *zwaaithee*, *schele-ogen-thee*, *dooiemuizen-thee*, *stagiaire-thee*, *engeltjespies*, *hazenpis*, *uilenzeik* – of die laatste op z'n quasi-Franse chic: *eau de uil*.

Misschien is het idee van *slingerthee* toch niet zó uniek, maar in Van Dale staan de woorden geen van alle als het gaat om thee.

OERMENS

Terwijl we al die reacties lezen, bekroop ons opeens het gevoel: zo zou taal ooit best ontstaan kunnen zijn! Het is bijvoorbeeld niet moeilijk om in het woord *pats* voor een elastiekje of *hoewahoewa* voor een ambulance de prille oermens te herkennen, die ook eerst aandachtig luister-

de naar de dingen voordat hij ze aarzelend moet hebben herhaald. Meer van dat soort klanknaboetsingen:

- kesseboem** heipaal
- te fledder, te fledder** snijbonen (naar het geluid van de snijbonenmolen)
- pjoem** rolmaat (naar het terugschietgeluid van het meetlint)
- blop** alcoholgel om handen te ontsmetten

Geef de mens vervolgens letterbrokjes als *fl-* en *-elen*, en er komen *fliebertjes*, *fluppeltjes*, *floepeltjes*, *floemetjes*, *fleppertjes* en *flappers*, die je kunt *woezelen*, *croepelen*, *puppelen*, *gobberen* en *versnosselen* – woorden die daadwerkelijk allemaal zijn ingezonden. Enkele van die fantasievormen bieden en passant een verontrustend inkijkje in onze eetcultuur:

- verroffelen** pannenkoeken van de avond ervoor ongecontroleerd in kleine stukjes snijden zodat ze op een bord kunnen worden opgewarmd in de magnetron
- kakkeleboebus** botjes, vetjes en ander afval dat aan de rand van je bord belandt
- dedders** vette stukjes vlees met huid, die in de erwtensoep kunnen zitten als je die van een kluift trekt
- smoddelen** het maken van binnensmondse speekselgeluiden bij het kauwen; niet te verwarren met *smakken*
- uitkukkelen** de vulling uit een kroket peuteren

KINDEREN

Thuis taal begint vaak met kinderen die een bepaald woord niet kennen of het maar half hebben onthouden, en met een eigen vondst het origineel overtreffen:

- boevenzuiger** kruimeldief
- filefiets** tandem
- gefoetsifiseerd** kwijtgeraakt
- kapot wit** gebroken wit
- panterbanaan** banaan met bruine vlekjes
- pechweg** vluchtstrook
- praathoofdjes** kletskoppen
- springbroodje** tosti
- toeterbloemen** narcissen
- vaarkip** eend

Of kinderen die een woord niet helemaal uitspreken zoals bedoeld:

- gebakhalletjes** gehaktballetjes
- gevaderding** vergadering waar vader aan deelneemt
- kamelenpap** havermoutpap met kaneel
- notenvulling** noodvulling bij de tandarts
- paardentent** partytent
- tegelleppers** tegenliggers
- wenteltepeltjes** wentelteeftjes

Natuurlijk maakt het niet uit hoe oud en welbespraakt je vervolgens wordt, zo'n grappige uitspraak achtervolgt je je hele leven lang. Een destijds driejarig meisje zei ooit in een hoosbui dat "het hozelde", en dat hoort ze nu – veertig jaar later – nog steeds.

TRUITJES SORTEREN

Andere familietaal komt juist weer duidelijk uit een volwassener koker:

- troepstoep** milieuperron (verzameling afvalcontainers)
- intershitty** intercity die niet op tijd rijdt
- papa-thee** drank waar de kinderen niet aan mogen komen
- truitjes sorteren** in de slaapkamer zekere handelingen verrichten (naar een kledinghandel waar de koopwaar opgestapeld stond in de slaapkamer)
- neukenrol** een rol zacht keukenpapier bij het hoofdeinde van het bed

Nu u na de versoepelingen van de coronamaatregelen weer wat meer onder de mensen zult komen, moet u wel een beetje oppassen. Anders overkomt u nog hetzelfde als de vrouw die bij een etentje vroeg om 'de almachtige' ('de grote soeplepel'), als de vrouw die in de garage sprak over de 'sprietselspratsel' ('ruitensproeiervloeistof') of als de man die bij de vakkenvullers informeerde naar de 'bipsbetters' ('vochtige doekjes'). Sommige thuistaalwoorden lijken zó normaal dat je bijna zou vergeten dat niet de hele wereld ze kent.

INBURGEREN

Sommige woorden verdienen het tot slot ook om werkelijk in te burgeren – zó beeldend zijn ze:

- elven** snotstrepen bij kleine kinderen uit twee neusgaten tegelijk
- peuterspeelzaalbruin** de vieze kleur waar verven met kinderen onvermijdelijk mee eindigt
- pleisterschaduw** de plakrest die achterblijft na het verwijderen van een pleister
- snoerwoud** de chaos achter tv of computer
- sokkenpuzzel** de puzzel die volgt na elke was
- tulpjesregen** regen die het water doet opspatten tot tulpjes
- zegzuchtje** de korte ademhaling die iemand maakt als hij/zij iets wil zeggen, meestal na abrupt te zijn onderbroken door een ander

Hoe hebben we het eigenlijk altijd gedaan zónder de woorden van al die families? ◀

Die ene vakantie

Sommige thuistaalwoorden zijn nog eens extra specifiek voor een bepaalde familie omdat ze bijvoorbeeld verwijzen naar 'die ene vakantie' of 'die ene oom'.

- broodje deur** broodje gehakt, dat zó populair was bij twee broers dat tijdens een gevecht om het laatste broodje ooit een deur ontzet raakte
- gijs** plakkerig douchegordijn; genoemd naar een klef vriendje
- oh jeetje** borrel die tot de rand gevuld werd; genoemd naar de man die zichzelf steeds tot de rand bijschonk en daarbij telkens "Oh jee" zei
- ome Jan-bordje** bordje met kleine stukjes verschillende taarten, om zo van alle smaken te kunnen proeven en niet te hoeven kiezen – in de stijl van ome Jan
- potsdammertje** fout gemaakt uit onoplettendheid; genoemd naar de reis van een familie die naar de Potsdamer Platz in Berlijn wilde, maar eindigde in het plaatsje Potsdam

In de coronatijd blijkt de poëzie te floreren. De Koninklijke Bibliotheek beheert een website waarop inmiddels achthonderd gedichten staan die allemaal over hetzelfde gaan: de pandemie. Wat zijn dat voor gedichten?

INGMAR HEYTZE

Foto: Saskia Aukema

“De stilte van een land op slot”

Corona inspireert tot veel nieuwe poëzie

Coronagedicht.nl is een uniek project in onze literatuurgeschiedenis. Nooit eerder werd er in zo'n korte tijd zo veel nieuwe poëzie over één onderwerp geschreven én gepubliceerd in het publieke domein. De website wordt gearchiveerd door de Koninklijke Bibliotheek als cultureel erfgoed, en er is al literatuurwetenschappelijk onderzoek naar de coronagedichten bezig.

Coronagedicht.nl is bedacht door Mario Reijnen en Dichter des Vaderlands Tsead Bruinja. De site ging van start op 18 maart, toen Nederland nog in de eerste dagen van de lockdown zat. Tien weken later staan er op de website meer dan achthonderd gedichten van ongeveer vijfhonderd verschillende dichters – hun precieze aantal is niet eenvoudig vast te stellen, want sommigen zijn met meer dan één inzending vertegenwoordigd.

Meer dan achthonderd gedichten. Dat is genoeg voor zeker twintig dichtbundels. En er komen, terwijl ik eind mei deze regels schrijf, nog dagelijks gedichten bij. Mogelijk zijn ze al bij het duizendste gedicht wanneer u dit artikel leest. Het bijzondere aan Coronagedicht.nl is dat de site ruimte biedt aan elke dichter die iets instuurt. Of je nu gisteren het eerste gedicht van je leven hebt geschreven of al een lijvig verzameld werk op je naam hebt staan, iedereen is welkom om zijn dichterlijke hart te komen luchten. De redactie geeft als enige restrictie dat kwetsende gedichten niet geplaatst worden.

VALKUILEN

Door zijn open karakter biedt de website een unieke dwarsdoorsnede van waar dichters in Nederland gemid-

deld toe in staat zijn. Er zijn haiku's, parodieën, liedteksten, ollekebollekes, limericks, sonnetten, vrije verzen en verkapte moppen. Er zijn puntgedichten en meanderende betogen. Er is poëzie die wel erg op proza lijkt en vice versa.

Sommige inzenders hebben duidelijk nooit een bijsluiter met de grootste valkuilen voor beginnende dichters ontvangen, zoals: 'Schrijf om je lezer te bereiken en niet (louter) om je eigen gevoel uit te storten', 'Zelfs de beste grap slaat dood als hij in een slecht gedicht wordt verwerkt' en 'Als je niet goed kunt rijmen, zorg er dan ten minste voor dat je gedicht een beetje loopt.' Het bijzondere van dit corpus gedichten is dan ook niet de literaire kwaliteit, maar het bijzondere gegeven dat dichters van alle leeftijden en niveaus zich in zeer korte tijd uitspreken over hetzelfde onderwerp, en dan ook nog een onderwerp dat niemand onberoerd laat. Dat maakt het project historisch interessanter dan wanneer alleen een handvol bekende, landelijk publicerende dichters zich op hun eigen, vrij voorspelbare wijze aan het thema hadden gewaagd. Het is een bonte (smart)lappendeken met evenveel mooie verrassingen ("Tot woestijnen zijn ze gedegradeerd / – luchthavens – / havens met enkel ijle lucht") als verbijsterende, ongrammaticale lelijkheid ("Corona is als schavuit / die ons plots overvalt!").

BEZONKEN

Hoe pakken de dichters het onderwerp aan? Strikt persoonlijk, dat kan ook niet anders. Het meestvoorkomende woord in de gedichten is *ik*, op enige afstand gevolgd door *je*. Het eerste zelfstandig naamwoord op de turflijst

is corona, gevolgd door *tijden*, *afstand*, *tijd*, *wereld* en *virus*. Een literaire revolutie is het duidelijk niet. Wel krijg ik de indruk dat de bijdragen met de tijd een ontwikkeling doormaken naar een meer bezonnen perspectief. Dat ligt ook voor de hand. Toen de website net online was en de algehele paniek rondom de lockdown nog zeer groot, kwamen er dagelijks soms meer dan veertig nieuwe gedichten bij. Inmiddels zijn dat er één tot drie per dag. Dat versterkt de indruk dat het de dichters in het begin vooral ging om het direct uiten van de grote emoties. Een dichter die na een paar maanden coronacrisis aan de slag gaat, heeft er toch andere gedachten over dan een dichter bij wie het allemaal net rauw op zijn dak is komen vallen. Neem het rap-achtige gedicht 'De les die Corona heet' van Lennard van Duijn, dat op 20 maart vers van de lever op de site verscheen:

Uit een land hier ver vandaan
Kwam een probleem voor ons bestaan
Een virus, teisterde nu ook onze levens
Naast teisteren, creëerde het vervelens
Bedrijven gingen kapot
Sociaal leven moest op slot
Niet meer naar oma en opa
Zo ging het vanaf toen, in Europa
Klagen over kleine dingen is voorbij
Klagen over grote dingen, stap in de rij
Deze tijd laat alles zien wat je waardeert
Tijd van Corona, tijd die je iets leert

Hier stelt de dichter zich niet op als een fijnzinnige woordkunstenaar die mikt op de eeuwigheid, maar als chroniqueur van het nu voor later, met een stevige moraal erachteraan. Het laat zich raden waarom: in het begin van zo'n vreemde tijd is het nodig om zo snel mogelijk grip te krijgen op de harde realiteit, en dat doe je met klare taal en duiding. Het is geen toeval dat hiphop en spoken word vaak over grote en donkere onderwerpen gaan, in de vorm van persoonlijke verhalen gekoppeld aan maatschappijkritiek. Die genres lenen zich er bij uitstek voor. Daarom kun je in het begin van de lockdown misschien eerder zo'n gedicht verwachten dan een gebeeldhouwd sonnet of een doorwrocht vrij vers – het verder verdichten komt pas later op gang. Op 25 mei schreef Thea Boom Legierse het gedicht 'lente 2020':

De stilte van een land op slot
de lente puur en levendig
de luchten schoner
de maatschappij geknot.

elkaar missen
tegelijktijd vinden
wat we niet zochten.

Onderzoek en reflecties
en hét corona nieuws
creatief contacten maken
naast pijn en verdriet is pure aandacht genot.

Dit is zeker niet het beste gedicht op de website, maar het is wel een tekst waarin de ervaringen van maanden lockdown liggen opgeslagen, met een goede greep uit de grote kenmerken van deze periode – half maart lag het veel minder voor de hand om zo iets te schrijven.

DOORDESEM

Op basis van mijn eigen ervaringen bij het jureren van open poëziewedstrijden durf ik de conclusie wel aan dat

corona niets heeft gedaan voor de poëzie. Er is geen nieuwe dichtkunst, geen nieuw idee over wat poëzie is of zou moeten zijn, geen "er is een lyriek die wij afschaffen", zoals in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Het is eerder omgekeerd: de dichters hebben corona omhelsd als universeel thema, bijna op hetzelfde niveau als "De liefde, de dood en de poëzie, / deze drie", zoals Guillaume van der Graft ooit dichtte. Ze kunnen gedichten schrijven die niet over corona gaan, maar er toch van doordeesemd zijn, omdat ze zonder het virus niet hadden bestaan. Dat zijn meestal de betere gedichten. Victor Vroomkonings gedicht 'Virtueel omhelzen' eindigt als volgt:

...en je kust
dat het een lust was groot en klein,
jong en oud, proefde allerlei variaties.
Opgetogen vertrok je

om even later terug te keren en opnieuw
iedereen vol overgave te omhelzen.

Een goede dichter onderscheidt zich doordat hij iets kan schrijven dat weliswaar naar deze tijd verwijst, maar die toch vooral ook ontstijgt. Het mooiste gedicht dat ik tegenkwam op Coronagedicht.nl is dit epigram van Ruben van Gogh:

kort gedicht voor het slapen gaan

Nu hebben we nodig
dat het morgen wordt,
niet meer.

En morgen weer

Alle geciteerde gedichten en fragmenten zijn terug te lezen op Coronagedicht.nl.

Tips voor coronadichters

Overweegt u na de eerste lockdown een coronagedicht te schrijven? Drie tips.

1. Doe het niet. Goed, corona heeft onze wereld een tijdje stilgezet. Het is heel begrijpelijk dat dit gegeven een stuk of drie streekziekenhuizen aan dichtaders heeft laten kloppen. Hoeveel eer wilt u een virus bewijzen? Wordt het geen tijd om te dichten over de wereld ná corona?
2. Als u het toch niet laten kunt, lees dan eerst zo veel mogelijk gedichten van anderen over dit onderwerp. Ambieer ten minste om het anders en liefst beter te zeggen.
3. Als u na het lezen van een kleine duizend coronagedichten nog steeds denkt dat u daar iets wezenlijks aan toe te voegen hebt, aarzel dan ook niet. Schrijf een beroerde eerste versie, leg die weg, schrijf een tweede die iets beter is, leg die weg, enzovoorts – tot u helemaal tevreden bent.

“De Esperantogemeenschap is mijn sociale fundament”

Hoe een groepje jongeren het Esperanto in Nederland overeind houdt

Tosto pro la elekto de NEJ por organizi la IJK-on.

Ludotago en Utrecht kun Esperanto-klubo en Germanujo.

La nederlandanoj en la IJK 2019 en Slovakujo.

Toost op de toewijzing van het wereldjongerencongres aan de NEJ, spelletjesdag in Utrecht samen met een Esperantoclub in Duitsland, en de Nederlanders op het wereldjongerencongres 2019 in Slowakije.

In Nederland bestaat een aparte vereniging voor jongeren die actief bezig zijn met de kunsttaal Esperanto: de Nederlandse Esperanto-Jongeren (NEJ). Wat beweegt hen?

SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK

Drie jaar geleden wist de 28-jarige vertaler Marc Konijnenberg nog niet eens wat Esperanto eigenlijk precies inhoudt. Toen hij iemand erover hoorde praten, zocht hij op Wikipedia naar meer informatie, en hij was direct gecharmeerd van het idee achter deze kunsttaal, waarmee iedereen overal ter wereld met elkaar kan communiceren. Hij besloot verder te zoeken en stuitte op een app waarin te lezen was dat iedereen de taal binnen een aantal maanden kan leren. Konijnenberg begon ermee en maakte snel vorderingen: “Binnen een maand kon ik via online chats met andere jongeren al gesprekken voeren over politiek”, vertelt hij enthousiast.

Konijnenberg besloot ook lid te worden van de Nederlandse Esperanto-Jongeren (NEJ), die in 1965 is opgericht door een student uit India die in Amsterdam studeerde. “Tot die tijd waren er al wel Nederlandse jongeren lid van de Wereld Esperanto-Jongeren Organisatie, maar er was behoefte aan een vereniging op nationaal niveau”, aldus NEJ-lid Rogier Huurman (30, ook vertaler). De NEJ telt momenteel 35 leden, maar is nog altijd springlevend. Deze zomer zou het Internationaal Jongerencongres in Nederland worden gehouden, in Someren, maar vanwege de coronacrisis is het verplaatst naar de zomer van 2022.

ZELFVERTROUWEN

“Het leren van Esperanto geeft veel zelfvertrouwen, omdat je het volledig onder de knie kunt krijgen. Bij andere talen is het lastiger dat niveau te bereiken”, aldus Huurman. Hij vertelt hoe hij tegelijkertijd Spaans en Esperanto leerde. “Het niveau dat ik bereikte met Spaans is totaal niet vergelijkbaar met hoe goed ik Esperanto ging beheersen.”

Konijnenberg: “Sommige mensen zijn al jaren bezig een taal te leren, en het is demotiverend als je dan nog steeds fouten maakt.” Hij denkt dat dat voornamelijk komt doordat elke taal uitzonderingen heeft; in het Esperanto is dat anders. Zo is er slechts één belangrijke

regel voor alle werkwoorden. “Alle werkwoorden in de tegenwoordige tijd eindigen op *-as*, die in de verleden tijd op *-is* en die in de toekomstige tijd op *-os*.” Wat het volgens Konijnenberg ook gemakkelijk maakt, is dat werkwoorden niet hoeven te worden vervoegd. “Een vervoeging als ‘Ik loop’ naast ‘Wij lopen’ bestaat niet in het Esperanto. Zowel *ik*, *jij* als *wij* wordt gecombineerd met het hele werkwoord.”

Bovendien heeft iedere letter één klank en iedere klank één letter. Wel heeft het Esperanto-alfabet twee letters meer dan het Latijnse: de *q*, *w*, *x* en *y* doen niet mee, maar er zijn zes extra letters – de *ĉ*, *ĝ*, *ĥ*, *ĵ*, *ŝ* en *ŭ* – die een iets andere klank weergeven dan de letters zonder (omgekeerd) dakje. Wie iemand Esperanto hoort spreken, denkt al snel aan Italiaans of Spaans. Begrijpelijk, vindt Konijnenberg: “Veel woorden eindigen op een *o* of een *a*.”

UITZONDERINGEN

Dat het Esperanto zich zo snel laat leren, komt volgens Huurman niet alleen door het ontbreken van uitzonderingen. “Als je een taal ontwerpt met een vooropgezet plan, kun je die zo makkelijk of moeilijk maken als je wilt. Lejzer Zamenhof, die het Esperanto eind negentien-

“Zelfs uit het Nederlands zijn er woorden te herkennen, zoals *strando* voor ‘strand’.”

de eeuw bedacht, sprak zelf meerdere talen en wist wat de moeilijkheden van al die talen waren. Voor het Esperanto is hij die uit de weg gegaan.”

Als je al een beetje talenkennis hebt, komt dat goed van pas bij het leren van het vocabulaire, legt Konijnenberg uit. “In het Esperanto zijn een heleboel woorden ontleend aan het Frans, Latijn, Duits en Engels. Zelfs uit het Nederlands zijn er woorden te herkennen, zoals *strando* voor ‘strand’ en *melki* voor ‘een koe melken’.

Waarom begint iemand Esperanto te leren? Bij Huurman was het “uit pure nieuwsgierigheid”. “Tijdens mijn middelbareschooltijd, toen ik zestien was, begon ik met een online cursus”, vertelt hij. Een paar jaar was hij een “onzichtbare esperantist die er verder niks mee deed”, tot hij op zijn achttiende een maand lang nóg een online cursus deed. “Het jaar erop ging ik naar het Internationaal Jongerencongres in Tsjechië. Dat was mijn vuurdoop, want toen ging ik niet meer alleen online maar ook in het echt met jongeren in Esperanto praten. Sindsdien ben ik er constant mee bezig gebleven en ben ik elk jaar naar minstens drie internationale bijeenkomsten geweest.”

VIER TALEN

De meeste jongeren gaan uit eigen beweging Esperanto leren, maar dat geldt niet voor Klara Ertl (25, tutor psychologie), die met maar liefst vier talen opgroeide. “Mijn moeder was Française, mijn vader is een Hongaar. Ze hebben elkaar ontmoet tijdens een Esperantobijeenkomst in Frankrijk, zijn getrouwd en zijn in Nederland gaan wonen. Tegen mij spraken ze hun eigen taal, met elkaar Esperanto, en mijn oppas sprak Nederlands met me.” Dat is bijzonder, zegt Ertl, want “er zijn heel weinig esperantisten die de taal hebben meegekregen van hun ouders”.

Omdat er ook vrienden uit de Esperantogemeenschap over de vloer kwamen, pikte Ertl de taal nog meer op. Is

het Esperanto dan ook de makkelijkste taal voor haar? “Omdat ik met alle vier de talen ben opgegroeid, is voor mij de ene taal niet makkelijker dan de andere. Maar objectief gezien is het Esperanto veel simpeler en logischer dan het Nederlands – al helemaal vergeleken met het Frans of het Hongaars.”

Voor Ertl was het heel fijn om lid te kunnen worden van de NEJ. “Ik ben in mijn leven heel vaak verhuisd en heb veel in het buitenland gewoond. Daardoor heb ik geen vaste plek waar ik thuishoor en waar mijn vrienden zijn. Maar de Esperantogemeenschap is mijn sociale fundament, waar ik mensen al m’n hele leven ken. Ik heb er ook mijn vriend ontmoet, met wie ik elke dag Esperanto spreek. Esperanto is eigenlijk mijn dorp.”

MATJES

De leden zien elkaar maandelijks, vertelt Ertl. “Dan doen we spelletjes of we maken een uitstapje.” Ook gaat de vereniging geregeld naar internationale bijeenkomsten in het buitenland om jonge esperantisten uit de hele wereld te ontmoeten, een belangrijk onderdeel van de Esperantocultuur. Daar spelen ze spelletjes, luisteren naar presentaties over uiteenlopende onderwerpen, volgen taallessen, kijken films en dansen. En ze praten er natuurlijk veel Esperanto met elkaar. “Het is te vergelijken met jongerenkampen”, zegt Huurman.

Hoewel ouderen – volgens Huurman grotendeels gepensioneerd of mensen met kinderen die al het huis uit zijn – soortgelijke activiteiten ondernemen, zijn er ook verschillen. “Jongeren zijn meer gericht op muziek, terwijl ouderen meer boekpresentaties doen.” Bovendien reizen de jongeren veel meer; de ouderen komen vaker samen op lokale bijeenkomsten. Daarnaast worden de prijzen voor de congressen voor jongeren erg laag gehouden. “Dat betekent wel dat we op matjes of in stapelbedden slapen, terwijl de ouderen op bijeenkomsten meer luxe hebben.” De jongeren hebben ook geen ledenblad, maar een digitale nieuwsbrief; ze communiceren sowieso meer via internet. ▶

Nederlandse Esperanto-Jongeren (NEJ)

Nederland telt één jongerenvereniging voor esperantisten: de Nederlandse Esperanto-Jongeren (NEJ). Het aantal leden fluctueert nogal door de jaren heen, aldus penningmeester Rogier Huurman. In 1965 telde de vereniging 13 leden, waarna het aantal omhoogkroop richting 50. In 1987 was het hoogtepunt: toen had de NEJ 101 leden. Nu zijn het er 35. Huurman: “Maar we weten niet hoeveel jongeren via de vele online cursussen actief zijn. Ik schat dat er duizenden Nederlandse jongeren zijn die het spreken.”

Lid worden kan op iedere leeftijd, maar er zijn op dit moment geen leden onder de twintig. De maximumleeftijd is onlangs verhoogd van 30 naar 35 jaar; daarna kunnen leden doorstromen naar de vereniging voor volwassenen: Esperanto Nederland. De meeste leden van de NEJ zijn hogeropgeleid, en van de 35 leden zijn er slechts 8 vrouw.

Deze zomer zou in Nederland het Internationaal Jongerencongres (in het Esperanto: Internacia Junulara Kongreso, of IJK) plaatsvinden, maar door de coronacrisis wordt dat verplaatst naar de zomer van 2022.

Met Nederlanders en Belgen op reis naar een congres.

KROKODILI

Esperanto is net zozeer een gemeenschap als een taal, zegt Huurman. “Heel kenmerkend voor ons is bijvoorbeeld het fenomeen ‘karavanoj’. Als er een bijeenkomst in het buitenland is, zijn er altijd wel mensen die uit ongeveer dezelfde richting komen. Daar reizen we dan gezamenlijk per trein naartoe. Op die manier kun je elkaar al leren kennen en met elkaar praten voordat de bijeenkomst überhaupt is begonnen.”

Ertl weet nog een ander voorbeeld waaruit blijkt dat een sterk gemeenschapsgevoel hoog in het vaandel staat. “Op internationale bijeenkomsten praten sommige esperantisten uit hetzelfde land weleens in hun eigen taal met elkaar, waardoor anderen hen niet kunnen verstaan. Dan ben je aan het ‘krokodillen’, ‘krokodili’ in het Esperanto. Daar spreken we elkaar dan op aan.” Waar dat woord *krokodili* precies vandaan komt, is trouwens onduidelijk. Wel zijn er vergelijkbare termen die met dit onderwerp te maken hebben. Huurman: “Zo be-

“Leden streven naar gelijkheid tussen verschillende volkeren.”

tekent *aligatori* dat je in een andere taal dan je moedertaal spreekt tegen iemand die die taal wél als moedertaal heeft, bijvoorbeeld omdat je die taal beter wilt leren spreken. En *kajmani* is als je in een taal spreekt die noch jouw taal is noch die van je gesprekspartner.”

LA BAMBA

Al sinds de jaren negentig bestaat er een feestritueel dat kenmerkend is voor de Esperantojongerencultuur. “Dan staan we in een cirkel te dansen op de Esperantoversie van het nummer ‘La bamba’,” legt Ertl uit, “terwijl er steeds één persoon in het midden danst. Wanneer je er genoeg van hebt, kies je iemand uit de buitencirkel, je geeft drie zoenen op de wang en dan ruil je van plaats.” Hoewel dit allemaal niet erg modern en hip klinkt, is het toch typisch een jongerenritueel. Bij de ouderenafdeling vond het geen weerklank, weet Huurman.

Er mag dan een Nederlandse Esperantojongerenvereniging bestaan, toch is er niet zoiets als een Nederlandse identiteit binnen de Esperantobeweging – daarvoor is het te veel een “wereldscene”, aldus Konijnenberg. “Veel leden vinden het idee van gelijkheid tussen verschillende volkeren een nobel ideaal om na te streven.” Dat de verschillen tussen de diverse nationaliteiten wegvallen, ondervond hij aan den lijve: “Toen ik eens op een congres was, duurde het een dag voor ik doorhad dat een meisje uit Slovenië kwam en niet uit Nederland. We spraken elkaar alleen in Esperanto, dus aan de taal kon ik het niet horen.”

LINKS

“Esperantisten zijn nieuwsgierig en hebben graag contact met mensen uit andere landen”, aldus Huurman. “Ze hebben vaak een bèta- of een talenachtergrond en zijn op politiek vlak groen en links.” En Ertl voegt eraan toe: “Er zijn ook relatief veel vegetariërs en transgenders. En mensen met autisme, en computerprogrammeurs. Ik denk dat de autisten tot de gemeenschap aangetrokken worden omdat ze zich er geaccepteerd voelen, en de programmeurs omdat ze in de taal een logische structuur vinden.”

“Er is een hele cultuur om de Esperantobeweging ontstaan”, zegt Huurman. “We hebben eigen literatuur en muziek. Bij elke jongerenbijeenkomst is er ten minste één concert in het Esperanto.” Ertl: “We lezen zowel originele als vertaalde literatuur. En in de Esperantomuziek bestaat er ook van alles: rap, hiphop, folk, rock, reggae en pop.”

Het lijkt alsof het Esperanto alles in zich heeft om tot een wereldtaal uit te groeien. Toch nam het succes snel af toen het Engels de dominante wereldtaal werd (zie ook het kader hieronder). Dat de taal overleefd is, is beslist ook te danken aan een klein groepje jongeren. ◀

Esperanto

Esperanto is een relatief makkelijk te leren internationale kunsttaal, die in 1887 is ontworpen door de Poolse taalkundige Lejzer Zamenhof. Volgens de statistieken zijn er in de wereld zo’n twee miljoen sprekers.

De taal was eind negentiende eeuw en begin twintigste eeuw in opmars, tot de Eerste Wereldoorlog uitbrak. “Toen was het ineens veel minder populair om samen te werken met mensen uit andere landen en solidair te zijn”, aldus vertaler Marc Konijnenberg, lid van de Nederlandse Esperanto-Jongeren (NEJ). Tussen de twee wereldoorlogen was er een opleving, maar tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het weer not done om Esperanto te spreken. Adolf Hitler zag esperantisten als een bedreiging en liet hen door de nazi’s vervolgen. Konijnenberg: “Je was in gevaar als je Esperanto sprak. Door de oorlogen is het aantal sprekers enorm gedaald.” Na 1945 kreeg het Engels een steeds dominantere positie en verdween het Esperanto hoe langer hoe meer naar de achtergrond.

Een aantal bekende nationale en internationale esperantisten zijn voormalig minister-president Willem Drees, de Russische schrijver en filosoof Tolstoj, de voormalige Braziliaanse topvoetballer Pelé, zakenman George Soros en taalkundige en *Onze Taal*-medewerker Marc van Oostendorp, die ook de eerste Nederlandse hoogleraar Esperanto was.

Over opmerkelijke woorden, oud en nieuw.

Allesdier

Wat weten we nu eigenlijk van de natuur? Nog niet erg veel. Nog elke dag worden er nieuwe dieren ontdekt. Een zo'n nieuw dier komt aan het woord in een gedicht van Erik Menkveld (1959-2014). Het is een dier dat in de buurt van een sloot uiers heeft, zegt het zelf – dus dan denk je al gauw aan een koe of koe-achtige. Maar in de lucht blijkt het over veren te beschikken, en in de modder achter sommige boerderijen maakt het gebruik van “een wroetschijf aan de snuit”. Dus het heeft ook trekken van een vogel en een varken. Het wonderlijke dier blijkt ook ondersteboven in slaaptoestand te kunnen hangen, “in schuren of verlaten groeven” – als een vleermuis, denken wij dan. Of het reikt “met omzichtige lippen” naar hoge blaadjes, in het bijzonder “op savannes”. Is het een giraf? Het bevindt zich soms in kuddes, soms in zee, soms in moerassen, soms in een zandwoestijn. En vroeger heeft het zich ook weleens vertoond met een piek op het voorhoofd (eenhoorn?), met een verzengende adem (vuurspuwende draak?) of in de gedaante van een paardenlijf met mensenromp (een centaur?).

Het is een echte alleskunner, dat is duidelijk. Hoe heet het dier? Zelf noemt het geen enkele dieren-naam, maar de dichter heeft dit er als titel boven gezet: ‘Allesdier’. U en ik hebben hem nog nooit gezien, maar dat wil niet zeggen dat hij niet bestaat. Allesdier zelf beklagt zich daar ook over: “elk dier dat men ziet is een fractie van mij”. Hij is altijd en overal, maar hij wordt nooit in zijn volle glorie gezien – ziehier zijn tragiek.

Ik dacht dat Erik Menkveld zijn omnidier in 2001 zelf verzonnen had, maar toen ik ernaar ging zoeken, kwam ik een mogelijke voorloper op het spoor. In een kinderboek van Eric Carle uit 1975 komt een kameleon voor die niet alleen de kleur, maar ook graag de gedaante van andere dieren aanneemt. Eerst een ijsbeer, dan een pelikaan, een vos, een vis, een hert, een giraf, een schildpad, een olifant, een zeehond, tot en met de mens. Alle eigenschappen van al die mededieren verzamelt hij in zich, totdat hij merkt dat hij nu van alles een beetje is, maar niet meer zijn eigen vertrouwde kameleonnenzelf. Gelukkig verandert de tekenaar hem op de laatste bladzijde van het boek terug in het dier dat hij was.

‘Chameleon Kunterbunt’

heet hij in het Duits, de kakelbonte kameleon.

‘The mixed-up chameleon’ in het Engels. En in het Nederlands, in de vertaling van Martine Schaap (1985): ‘Het allesdier’. ◀

Uit: Eric Carle, *Het allesdier*, Gottmer, 1985

Fin de siècle

Veel mensen vragen mij als ze mij tegenkomen thuis: columnist, (want mijn gezinsleden noemen me tegenwoordig columnist, ‘soort behorende tot de columnisten’), columnist, hoe was voor jullie eigenlijk het fin de siècle? En dan weet ik het alweer: dat gaat natuurlijk over de laatste jaren van de negentiende eeuw. Dat was, in tegenstelling tot de ronduit teleurstellende millenniumwisseling naar 2000 toch een soort van fin de siècle to end all fin de siècles. Of zoals mijn betovergrootmoeder het zei: “We put the ‘fin’ back in fin de siècle.” Ze sprak overigens verder geen Engels en mijn betovergrootmoeder had, in tegenstelling tot wat je zou verwachten als je de klemtoon verkeerd legt, helemaal geen magische krachten. Maar genoeg over mijn betovergrootmoeder. (Hoewel: ze kreeg twaalf kinderen bij vijf verschillende mannen, en daarom noemen we haar ook wel onze dekbetovergrootmoeder.) Enfin, de siècle dus.

Hoe was dat voor ons? Alsmat weer die vraag. En terecht hoor. Een eeuwwisseling is natuurlijk ook geen sinecure, maar wat is het wel? SICK. Dat is het. Een eeuwwisseling is SICK. Helemaal die van 1900. Want toen kwam alles bij elkaar: la belle époque, Jugendstil, je had ennui, je had weltschmerz, maar je had vooral verdomd weinig Nederlandse woorden om je in uit te drukken, tijdens dat hele fin de siècle. Een beetje decadent de dandy uithangen, alla, maar het was par excellence de tijd van het escapisme, de voortdurende drang om aan alles te ontsnappen en met name aan notre langue. Ongeveer zoals wij onszelf tegenwoordig steeds meer in de taal vastdraaien, zo probeerden zij indertijd met een hoop mots de prêts* onze taal juist te ontspringen.

Voor columnisten was dat destijds natuurlijk bepaald niet chill. Als ik toen al geboren was als columnist had ik het ook zeker niet chill gevonden, zeker weten.

Hoe anders was dat met die eeuwwisseling jl., je weet wel, de millenniumwende met die millenniumbug. Ken je die eeuwwisseling met die millenniumbug? Die kwam niet. We kennen hem eigenlijk alleen nog als de toekomstmuziek van destijds. Een oude hit die inmiddels als geschiedenismuzak volledig op de achtergrond is geraakt.

En dat terwijl wij columnisten er onze handen zo op stuk hadden geschreven. Het zou de Grote Reset worden. Alles zou weleens op nul kunnen springen, zo werd voorspeld; de wereld zou tot stilstand komen.

We liepen weer eens op de muziek vooruit.

RONALD SNIJDERS

* (fr.) leenwoorden.

OPEN PODIUM

In 'Open podium' hebt u, lezers van *Onze Taal*, het voor het zeggen. Is u iets opgevallen? Wilt u iets kwijt? Laat het ons weten: openpodium@onzetaal.nl (of: redactie *Onze Taal*, Paleisstraat 9, 2514 JA Den Haag).

SLOT OF TIJDVAK?

ARJAN POLDERMAN - WOERDEN

Het Engelse leenwoord *slot* wordt gebruikt als aanduiding van een periode die bestemd is voor een zekere gebeurtenis; mogelijke synoniemen zijn bijvoorbeeld *tijdvak*, *tijdvenster* of *tijdraam*. Zo is er sprake van een 'slot' voor het opstijgen of landen van vliegtuigen. Omdat *slot* ook 'sluiting' betekent, roept het woord weleens verwarring op. Dat komt fraai tot uiting in het artikel 'Universiteit heeft een coronapuzzel te leggen' in *Trouw* van 16 mei: "Studenten wordt geadviseerd de spits te mijden. Ook zou er gesproken worden over een reistijdslot tussen 11 en 15 uur." De bedoeling is dat studenten het genoemde tijdvak maximaal benutten voor hun reizen, geenszins dat het daarvoor dan juist 'op slot gaat'.

GRAFISCH

SIJMEN TOL - EDAM

Het woord *grafisch* heeft er sinds kort blijkbaar een betekenis bij gekregen, zonder dat ik daar erg in had. De *Etymologiekalender* gaf op 1 april een middeleeuwse fantasie-etymologie van het woord *kadaver*, dat dan "vlees dat aan de wormen gegeven is" zou betekenen. De auteur voegt eraan toe: "Nog steeds een beetje grafisch, maar een stuk minder bruusk." En *de Volkskrant* laat de Spaanse minister van Buitenlandse Zaken op 3 april in een interview naar aanleiding van de Nederlandse botheid van Wopke Hoekstra opmerken: "Om het grafisch te zeggen: dan koopt niemand meer de Nederlandse tulpen."

In eerste instantie hadden mijn geliefde en ik geen idee wat hier bedoeld

werd. Al schrijvend denk ik: misschien moet ik hier voor *grafisch* 'beeldend' lezen. Dit *grafisch* zou dan van het Engelse *graphic* kunnen komen – zie bijvoorbeeld ook *graphic novel*, dat 'beeldroman' betekent. Ik ben wel benieuwd wanneer deze betekenisuitbreiding is begonnen.

VOOR LIEF NEMEN

JAN KAREL MAK - AMSTERDAM

Iets voor *lief nemen* betekende voor mij altijd 'iets ondanks een nadeel aangaan': 'De fiets is schoner dan de auto, en dat ik kan natregenen neem ik voor lief.' Maar er is een nieuwe, totaal andere betekenis van deze zegswijze ontstaan: 'iets als vanzelfsprekend aan nemen'. Een voorbeeld uit een kranteninterview, waarin de topman van een voedingsbedrijf zegt: "Mensen zullen voedsel niet meer voor lief nemen." Ik wil wedden dat de oorsprong hiervan een onbeholpen vertaling uit het Engels is, van *to take something for granted*.

'TROTS OP DEZE'

KASPER VAN KOOTEN - AMSTERDAM

Trots op deze! lees ik steeds vaker als onderschrift bij foto's, en dan zoek ik me gek naar een vaas, nieuwe schoenen, een fietsprestatie, kunstcollectie of opgeloste kruiswoordpuzzel.

Welke 'deze' bedoelen ze toch op onze sociale media? Met dagelijkse regelmaat melden influencers, popartiesten, voetballers, realitysterren en politici dat ze 'trots op deze' zijn en plaatsen er een foto bij van een mens. En allemaal heten die 'deze'. Men is niet vaak meer 'trots op papa' of 'op mijn dochter Ariadne', maar op 'deze', zonder verdere persoonsaanduiding. 'Geslaagd voor de havo, apetrots op deze!', of 'Deze heeft 't weer geflikt met nu al zijn veertiende restaurant op veganistische-amusegebied, fakkings trots!'

Ik zie een prachtige puber met confetti in d'r haar bij een volwassen man op schoot zitten. Haar vader. Ik ken hem nog van school en was zijn Instagram-account aan het bekijken. We zijn even oud, maar hij schrijft bij de foto óók al dat hij trots is op "deze"! Automatisch zoek ik eerst weer naar een paar nieuwe schoenen, maar moet al snel concluderen dat zij de 'deze' is. Ik schreeuw tegen mijn telefoon: zeg het dan, zeg dan: 'Ik ben trots op haar' of 'Fakkings trots op haar' voor mijn part, da's oké, maar noem je dochter niet 'deze'. *Deze* is niks om trots op te wezen.

ÉÉN TEGELIJK

RENÉ APPEL - AMSTERDAM

In deze coronaperiode lees of hoor je vaak 'Er mag er maar één tegelijk naar binnen', analoog aan 'Er mogen er twee tegelijk naar binnen.' Eén tegelijk? Ik ga nu geen flauw grapje maken over onze schizofrene medemens (of iemand met een 'epa', een 'ernstige psychische aandoening' – zie *Onze Taal* april, blz. 6), maar het lijkt me vreemd om in je eentje tegelijk met ... naar binnen te gaan.

Toch zijn constructies als *één bezoeker/persoon tegelijk* helemaal ingeburgerd; ze staan bijvoorbeeld ook in Van Dale. Het laat weer eens zien dat in een taal niet alles logisch is.

LOCKDOWN

HAN REIJNEN - HELMOND

Waarom moest de periode die inmiddels gelukkig achter ons ligt nu weer 'lockdown' heten als het ook 'stillegging' kan zijn? En waarom 'Outbreak Management Team' als je het ook 'Landelijk Uitbraak Bestuur' of iets dergelijks kunt noemen? ◀

ZEPERD VAN DE MAAND

Hebt u weleens een taalblunder begaan? Meld ons die zeperd dan via zeperd@onzetaal.nl, en maak kans op het enige echte *Onze Taal*-zeepje.

WORTELS

JOKE GEELHOED-OOSTERHUIS - GRONINGEN

Bij mijn vaste groentekraam op de markt werd ik geholpen door een nieuwe medewerker, die mij sterk deed denken aan mijn zwager. Vreemd, want ik was in Groningen, terwijl mijn schoonfamilie een stel verstokte Zeeuwen is. Maar bij ieder oogcontact werd het gevoel sterker, zodat ik ten slotte aan de jongen vroeg: "Hebt u Zeeuwse wortels?" Hij wendde zich tot zijn collega: "Hebben wij Zééuwse wortels?"

Voornaamwoorden in de vingers

Angezien u de telefoon toch bij de hand hebt om hem ten behoeve van de cursus uit te zetten, kunt u net zo goed even de camera-app openen. U kunt nu de zoeker richten op een willekeurige persoon in de ruimte waar u zich bevindt (inclusief uzelf). Door de telefoon te bewegen kunt u andere personen in beeld krijgen. Op het moment echter dat u een foto neemt, is het beeld van de persoon die dan binnen het bereik van de lens staat, definitief vastgelegd – tot u weer een andere foto maakt.

U hebt zojuist een belangrijk betekenisverschil tussen zelfstandige naamwoorden en voornaamwoorden ervaren. De betekenis van zelfstandige naamwoorden of namen ligt vast (die kun je zelfs in een woordenboek of namenlijst vastleggen), maar voornaamwoorden hebben een variabele verwijzing. Die kan even vastliggen, maar net zo gemakkelijk veranderen. De betekenis van het voornaamwoord *hij* kun je niet opzoeken. Die wordt in de context bepaald.

Behalve de taal hebben we voor die verwijzende functie nog een ander instrument: onze wijsvinger. Die relatie tussen voornaamwoord en wijsvinger kun je goed merken als je tijdens het uitspreken van het voornaamwoord die wijsvinger ter ondersteuning gebruikt. Bij *ik* en *mijn* wijs je op jezelf, bij *jij* en *jouw* op de aangesprokene. Dat zijn persoonlijke voornaamwoorden. Bij *deze* en *die* (aanwijzende voornaamwoorden) wijs je naar iets of iemand in de nabijheid of in de verte. Bij de vragende voornaamwoorden *wie* en *welke* maak je met je wijsvinger in de lucht zoekende rondjes. Zelfs bij *iedereen* en *niemand* kun je je wijsvinger gebruiken. Bij *iedereen* kun je een collectief verzamelgebaar maken, of alle afzonderlijke personen in de ruimte opeenvolgend aanwijzen. Bij *niemand* maak je een ontkennend gebaar, of sluit je ieder afzonderlijk uit. Bij onbepaalde voornaamwoorden loop je, met andere woorden, alle mogelijkheden na.

Er zijn maar een paar voornaamwoorden waarbij je je vinger ongebruikt laat: betrekkelijke voornaamwoorden bijvoorbeeld. Die hebben alleen een grammaticale functie. Probeer maar eens ‘De grap die ik hoorde’ te zeggen en dan precies op het moment dat je *die* uitspreekt een wijsgebaar met je vinger te maken. Voelt heel gek aan.

PETER-ARNO COPPEN

Tikkie

Het app-contact met mijn jongste zoon bestaat voornamelijk uit zogeheten ‘tikkies’. Dat wil zeggen, *hij* stuurt ze (“fietsenmaker”, “nieuwe tennisballen” of “patat” staat er dan bij), en ik betaal ze. Tot dusver niets aan de hand, afgezien dan van de vraag of het redelijk is dat ik zijn frituurverslaving moet betalen, hij krijgt immers zakgeld; maar sojt.

Laatst was ik vergeten te betalen. Hij stuurde een appje: “kun je die tikkie nog even betalen?”

“Die tikkie?” Wat nou, *die*? “Ik betaal alleen als je er ‘dat tikkie’ van maakt, want ‘tikkie’ is onzijdig”, antwoordde ik. Het leek me een redelijke eis, en ik verwachtte dan ook dat hij zijn schandalige taalfout per ommegaande zou verbeteren, liefst vergezeld van een schaamrode smiley.

Maar helaas. De snotneus stuurde een linkje retour van de site Welklidwoord.nl. Daar stond het, zwart op wit: “De tikkie. Ook: deze tikkie, die tikkie.” Met open mond van verbijstering staarde ik naar mijn scherm. Daar kwam weer een berichtje: “Zo, amigo. Geen reactie?”, appte de blaag treiterig.

“Maar het klopt niet”, antwoordde ik. Waarop hij op zijn beurt riposteerde: “Waarom zou het niet kloppen? Waarom zou zo’n site foute info geven?” Ja, dat vroeg ik me ook af. Ik vroeg me nog wel meer af. Waarom weet mijn zoon van zo veel woorden het lidwoord niet? Hij heeft van zijn derde tot zijn zesde in Amerika gewoond, en ik heb een tijdje gedacht dat het dááran lag. Maar ook zijn vrienden maken fouten in de lidwoorden. Toen ik jong was, gebeurde dat niet.

Kijken ze tegenwoordig te veel Engelstalige series? Zou dat het zijn? Of komt het door de invloeden van de straattaal, waarin het lidwoord *het* notoir ontbreekt? En dan was er ten slotte, ik wilde er liever niet aan denken, nog de gruwelijke mogelijkheid dat mijn zoon gelijk had, en ik ongelijk. Maar dat kon eigenlijk niet. Want ...

“Het kan niet kloppen”, appte ik. “Verkleinwoorden zijn altijd onzijdig. Echt altijd.” Zo, *díe* zat, maar in plaats van af te druipen antwoordde mijn zoon: “Ja, maar *tikkie* is geen verkleinwoord van iets. *Tikkie* is zijn eigen woord.” Het klonk poëtisch, maar het was onzin. Toch?

“Er is geen vergrootwoord van *tikkie*”, ging de snotneus voort. Domme jongen! “Jawel hoor. *Tik*”, antwoordde ik. Nu kreeg ik alleen maar een rijtje schaterlachende emoji’s terug. En vijf minuten later: “Mam, betaal die tikkie nou even.”

En dat heb ik, slappeling, toen nog gedaan ook.

SYLVIA WITTEMAN

Huidhonger

De gedwongen sociale afstand die we nog altijd in acht moeten nemen, leidt volgens sommigen tot ‘huidhonger’. Zo laat *NRC Handelsblad* op 26 maart een psychologe aan het woord die zegt: “We worden allemaal geboren met een zekere mate van huidhonger. Dat is de biologische behoefte aan lichamen contact.”

Huidhonger lijkt een van de vele neologismen die hun ontstaan danken aan de coronacrisis. Maar het woord is ouder: al op 28 februari 1984 wordt in een artikel in de Curaçaose krant *Amigoe* gesproken over de “huidhonger” van ouderen en zieken, en hoe de Amerikaanse predikant Bill Peckham dat wilde verhelpen. Hij richtte in 1973 een organisatie op, The Holy Fools, waarvan de leden als clown optraden in ziekenhuizen en verpleeghuizen.

BOEKTTITELS

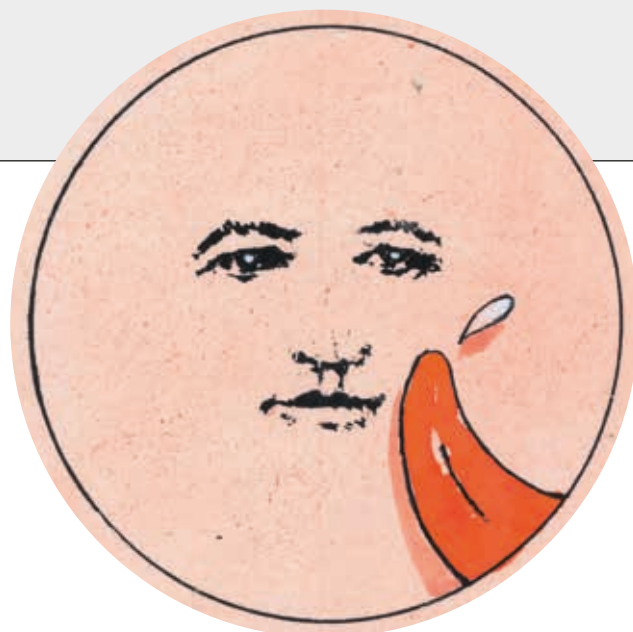
In Nederlandse kranten vinden we *huidhonger* pas incidenteel vanaf 1993. Het duikt eerst op in advertenties voor het blad *Onkruid*, dat zich afzet tegen de reguliere geneeskunde en onder andere schrijft over “huidhonger bij baby’s”.

Pas in het nieuwe millennium wordt *huidhonger* wat vaker gebruikt, en dan opmerkelijk vaak in boektitels: de trend wordt ingezet door Ad ten Bosch, die in 2004 onder de titel *Huidhonger* een roman publiceerde over een dichter die in een midlifecrisis aan een vrouw verslingerd raakt. In 2006 publiceerde Raphaël Creemers het boek *Rammelend van de huidhonger*, over de hech-

In Nederlandse kranten vinden we *huidhonger* pas sinds 1993.

tingsproblemen die hij had als kind uit een contactarme familie, en in 2018 kwam Maarten Morel met *Huidhonger & hartenpijn*, een managementboek over teambuilding. In 2019, tot slot, verscheen het zelfhulpboek *Huidhonger* van twee Duitse wetenschappers, Bruno Müller-Oerlinghausen en Gabriele Kiebgis, over “het belang van aanraking”. De Duitse titel luidt *Berührung* (‘aanraking’), hoewel ook het Duits al sinds 1970 de term *Hauthunger* kent.

Dit laatste boek lijkt de meeste invloed gehad te hebben, want vanaf het moment dat dit verschenen is, stijgt het aantal vermeldingen van *huidhonger* in het Nederlands duidelijk, al wordt de term wel telkens nog uitgelegd. Zo schrijft het lifestylemagazine *Happinez* in juli 2019: “‘Huidhonger’ wordt het, met een prachtig woord, wel genoemd: het verlangen naar aanraking.”

illustratie: Frank Dam

RAS

Maar waar komt de term *huidhonger* nu vandaan? Het woord wordt algemeen toegeschreven aan de tot Amerikaan genaturaliseerde antropoloog Ashley Montagu, die een belangrijke rol heeft gespeeld in het denken over ras en racisme door erop te wijzen dat alle mensen tot dezelfde soort behoren en ‘ras’ geen biologische realiteit weerspiegelt. In 1971 publiceerde Montagu het boek *Touching. The Human Significance of the Skin*, waarin hij wijst op het belang van aanraking voor baby’s, maar ook voor volwassenen. In dit boek zou hij het woord *skin hunger* hebben gemunt. Wie het boek leest, vindt de term echter niet: Montagu spreekt van *tactual hunger*: ‘aanrakingshonger’. Wel is *skin hunger* in deze periode ontstaan, en wel in het jargon van gedragswetenschappers, volgens *Inside Intuition* van Flora Davis uit 1973. Een oudere term is *touch hunger*, die zeker sinds 1917 in omloop is.

DUBBELZINNIGHEID

Skin hunger, *Hauthunger*, *huidhonger*: het is de kortste manier om ‘de behoefte aan fysiek contact’ te omschrijven. Die kortheid leidt tot dubbelzinnigheid, zo blijkt begin april 2020 uit een lezersvraag in *Trouw*: heeft bij *huidhonger* de huid honger of is er sprake van honger naar de huid? Hoe zit dat?

De meeste Nederlandse samenstellingen met *honger* verwijzen naar ‘hevig verlangen naar wat in het eerste deel is genoemd’ – denk aan *geldhonger*, *landhonger*, *leeshonger*, *machtshonger* en *nieuwshonger*. Bij *wolfshonger* en *reuzehonger* gaat het om erge honger: honger als een wolf of een reus. *Huidhonger* hoort bij de samenstellingen van het type *geldhonger*, maar valt op door zijn betekenis: *huid* duidt een ademend, levend orgaan aan, maar *huid* is ook eetbaar – denk bijvoorbeeld aan zalm ‘met de huid’ eten. Die verschillende betekenissen van *huid* gecombineerd met *honger* roepen bij mensen zowel de associatie van honger ván de huid als honger náár huid op, zo blijkt ook uit de vraag in *Trouw*. Die dubbele associatie is treffend: met *huidhonger* is het smachten naar een aai of een knuffel van iemand anders bedoeld, maar als je wordt aangeraakt, voel je dat ook zelf via de huid. Zo bezien is er ook sprake van honger van de – eigen – huid.

HANS BEELEN EN NICOLINE VAN DER SIJS

NAMEN

Club Med

Club Med, een afkorting van Club Méditerranée, is een bekend Frans bedrijf, dat op exotische plekken hotels en vakantieparken exploiteert en een reputatie van grote luxe heeft opgebouwd.

Het is zeer de vraag of het welvarende bedrijf er blij mee is dat zijn naam sinds meer dan tien jaar ook als bijnaam wordt gebruikt. Namelijk als aanduiding voor de groep Zuid-Europese landen die het economisch slecht doen: Italië, Spanje, Portugal en Griekenland; soms wordt ook Frankrijk ertoe gerekend. De bijnaam is briljant: enerzijds die spottende vergelijking van arme landen met dat rijke bedrijf, anderzijds de ironische toespeling op het stereotype van de hedonistische zuiderlingen. Helemaal accuraat is de bijnaam niet: Portugal ligt níét aan de Middellandse Zee. Maar ja, dat geldt ook voor de ‘echte’ Club Med: die begon zijn activiteiten aan de Middellandse Zee, maar opereert nu wereldwijd.

Foto: Vladimir Korostyshevskiy / 123RF

Club Med in Cancun (Mexico).

Aangenomen mag worden dat de bijnaam *Club Med* in het noorden bedacht is, want niemand neemt zichzelf op de hak. Maar ook de zuiderlingen gebruiken hem inmiddels volop, soms als geuzennaam. Zo plaatste de Italiaanse krant *La Repubblica* in 2018 een “brief van een nederige Club Med-bankier”, waarin betoogd werd dat de zuidelijke banken het tijdens de bankencrisis helemaal niet zo slecht hadden gedaan.

Tegenwoordig heeft de politieke bijnaam *Club Med* de weg geopend naar een fonkelnieuwe uitdrukking: *Club Net versus Club Med*. De *Club Net* zijn de noordelijke landen; de uitdrukking zinspeelt erop dat die landen netto-betalers zijn in de Europese Unie. Net

als *Club Med* komt de aanduiding *Club Net* uit het noorden.

Dat beide bijnamen dus naar alle waarschijnlijkheid afkomstig zijn uit de noordelijke landen, is opmerkelijk. Waarom is er geen zuidelijke tegenhanger? Misschien ligt dat aan het economische machtsverschil. De zuidelijke landen hebben de noordelijke hard nodig en vragen hen om financiële hulp – dat was ook al zo vóór de coronacrisis – en je gaat je reddende engel niet uitschelden. Toch ben ik benieuwd of het zuiden nog zélf met een bijnaam voor het noorden gaat komen. Een mooie, bijtende spotnaam.

RIEMER REINSMA

SPREEKWOORD

ZO DOOF ALS EEN KWARTEL

Zo doof als een kwartel betekent ‘erg doof’. Deze onaardig-spottende uitdrukking komt al vanaf de zestiende eeuw voor. Waar ze vandaan komt, is helaas niet duidelijk.

Het gaat in elk geval niet om een letterlijke vergelijking: kwartels kunnen goed horen. Misschien dácht men dat er iets mankeerde aan hun gehoor, omdat ze bij gevaar stil op de grond blijven zitten. Daardoor kon het misverstand ontstaan dat ze het gevaar niet hóorden aankomen.

Een andere verklaring is dat de roep van de kwartel nogal luid is. Dan zou men een vergelijking hebben gemaakt met slechthorenden die – omdat ze zichzelf niet goed horen – luid spreken.

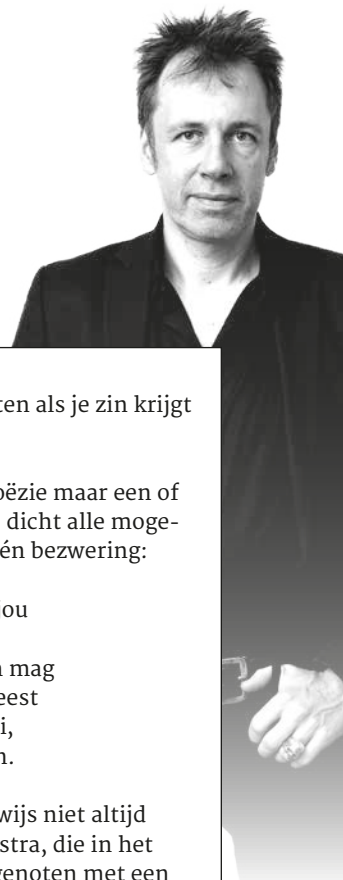
Een derde verklaring is dat *doof* hier eigenlijk een verouderde betekenis heeft, namelijk ‘gek, dwaas’. Zo dichtte Bredero in zijn toneelstuk *Rodd’rick ende Alphonsus* uit 1616: “De doove Quartel ick, met een ghemaecte stem, bedriegelijcken broght in dunne Netgis hem.” Hier zegt iemand dat hij de roep van een kwartel heeft nagedaan om hem in een net te kunnen vangen. Dat zou betekenen dat *doof* in *dove kwartel* oorspronkelijk ‘dwaas, gemakkelijk te bedriegen’ betekende, en niet ‘slechthorend’. Toen deze betekenis van *doof* niet meer bekend was, vatte men *dove kwartel* op als ‘slechthorende kwartel’.

Een oudere naam voor de kwartel is overigens *kwakkel* of *kwattel*. *Kwak/kwat*

bootst oorspronkelijk de roep van de vogel na. Het achtervoegsel *-el* is een verkleiningsuitgang, die bijvoorbeeld ook in *hommel* voorkomt. Hoe *kwakkel/kwattel* later *kwartel* werd, is niet duidelijk. Misschien is *kwart* daarop van invloed geweest. Een kwartel weegt namelijk ongeveer een kwart van een patrijs. Beide vogels golden (en gelden) als een smakelijk gerecht. Het zou dus kunnen dat toen veel mensen *kwakkel/kwattel* niet meer herkenden als naam voor de vogel, ze een nieuwe vorm bedachten met het wel bekende woord *kwart* – een geval van volksetymologie.

TAALADVIESDIENST

Dichter Ingmar Heytze over stijlfiguren, of 'dichtplaatsen', zoals hij ze ook wel noemt.

De mogelijke wijs

Het is makkelijk om het woord *of* te onderschatten. Twee letters, wat maken die nu helemaal uit. Maar in een gedicht kun je in een paar woorden een hele wereld schetsen, om er met *of* meteen een alternatieve wereld achteraan te genereren. Mogelijk is er geen woord in onze taal met zo veel gemiddelde kracht per letter. In cocktailtermen: *of* is de angostura in je highball (rum met ginger-ale).

Goed, soms is *of* een terloops terzijde en niet meer – maar vaker is het een massieve tweesprong, een alles-splijtende wig in het gedicht. Het is bijna altijd een opgewekte dichtplaats, die vergezichten opent als ramen om het gedicht lekker door te laten luchten. Hij wordt dan ook veel gebruikt door dichters die de geest graag laten waaien. Wouter Godijn, een grootmeester in het aandragen van mogelijkheden, begint het gedicht 'Drie hazen of een dochter' als volgt:

Ik vroeg me af of je een raadsel kunt openmaken
zoals een beha, een kamer of een raam
of – hoewel dat niet gebruikelijk is –
een hogedrukgebied, een beurskoers,
en wat je dan zien zou?

Bijvoorbeeld: drie hazen, een zeehond zonder kop,
of een dochter.

En of je het raadsel zou kunnen sluiten als je zin krijgt
in slapen of slapen zin in jou.

Frans Kuipers, die in het huis van de poëzie maar een of twee deuren bij Godijn vandaan woont, dicht alle mogelijke afslagen in een heel leven onder één bezwering:

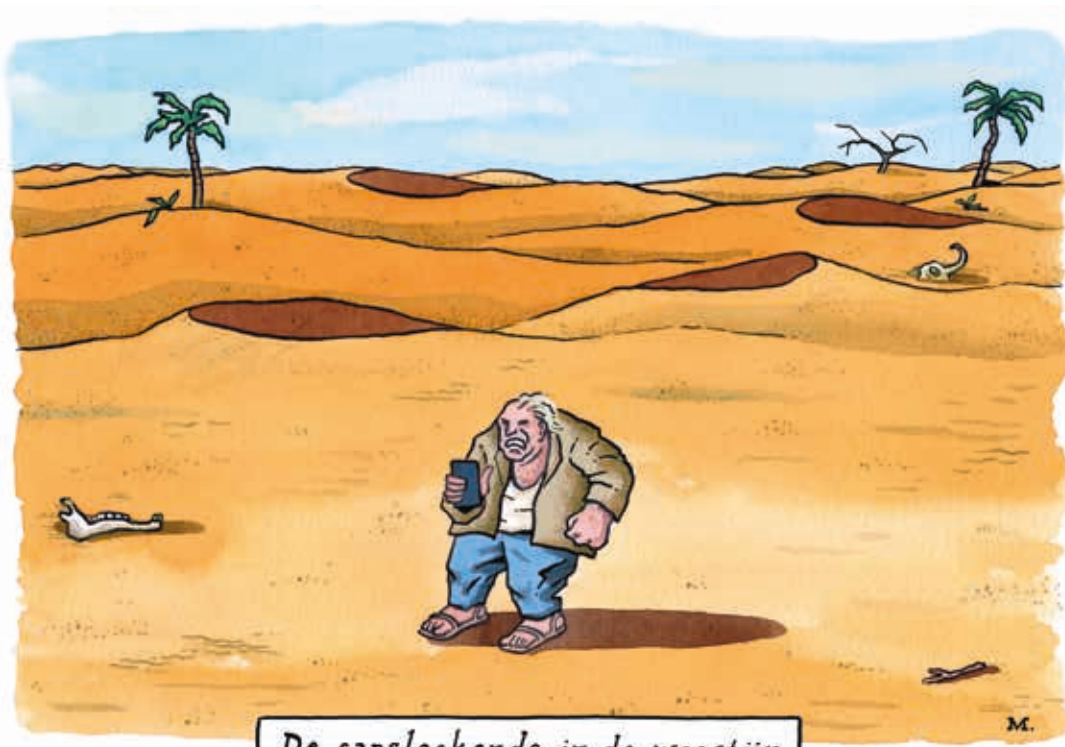
Dit gaat over jou dit gaat altijd over jou

waar, wat, wie je ook bent of worden mag
of nog over is gebleven van wie geweest
met een vlieger hollend over een wei,
met kleurkrijt op een stoep in de zon.

Niets is volmaakt en ook de mogelijke wijs niet altijd vrolijk. Om af te sluiten met Lilian Zielstra, die in het gedicht 'Tips voor meisjes' haar seksegenoten met een vierslag van *of* een afgrond van onzekerheid in dicht:

Er zullen nog vele vrouwen komen
met grotere borsten of glanzender haar
of van die guitige sproetjes of erger nog
zo'n hele spontane meid

MATTHIAS GIESEN

De capslockende in de woestijn

Hispanist, literatuurrecensent en vertaler
Maarten Steenmeijer bekijkt maandelijks wat
er gebeurt als er vertaald wordt.

Het *i*-woord

In de aankondiging van de geruchtmakende anti-koloniale schoonmaak die het Rijksmuseum zichzelf in 2015 had opgelegd, werd de term *indiaan* in één adem genoemd met het woord *neger*. Maar in de discussie die de laatste jaren in de media wordt gevoerd over woorden die echt niet meer kunnen, gaat het vooral over ‘het *n*-woord’ en hoor je niet of nauwelijks over ‘het *i*-woord’. Moeilijk te begrijpen is dat niet. Er wonen in ons land maar weinig mensen die afstammen van de oorspronkelijke bewoners van Amerika en zich gekwetst zouden kunnen voelen door de aanduiding *indiaan*.

Dat is aan de andere kant van de oceaan natuurlijk wel anders. In Engelstalig Amerika mag je daarom het woord *Indian* niet meer gebruiken, maar spreek je van *Native American*. En in Spaanstalig Amerika kies je als je een beetje fatsoen in je donder hebt voor *indígenas* en niet *indios*, al wordt dit laatste woord helaas nog maar al te vaak gebruikt als racistisch scheldwoord. Maar hoe vertaal je *Native American* en *indígena* (letterlijk: ‘inheems’) nu in het Nederlands?

Daar wordt heel verschillend over gedacht, zo leert een steekproef op de vertalingenwebsite *Linguee*.

Native American wordt daar onder meer vertaald als ‘inheems Amerikaans’, ‘oorspronkelijk Amerikaans’, ‘Noord-Amerikaans indiaans’, ‘indiaans’ of – lekker makkelijk – ‘Native American’. En voor *indígena* vind je vooral ‘inheems’, maar ook ‘autochtoon’.

Zijn de vertalingen uit het Spaans te letterlijk? ‘Inheems’ en ‘autochtoon’ zijn inderdaad weinig bevredigend, want hoewel voor Spaanssprekenden meteen duidelijk is naar welke bevolkingsgroep het woord *indígena* verwijst, denken Nederlandstaligen bij ‘inheems’ en ‘autochtoon’ niet meteen aan indianen. Problematisch is bovendien dat het begrip ‘inheems’ inmiddels ook onder vuur ligt omdat het kolonialistische trekjes heeft.

De vertalingen van *Native American* zijn een ratjetoe, maar daar staat tegenover dat je deze diversiteit ook tegenkomt in oorspronkelijk in het Nederlands geschreven teksten. Kennelijk bestaat er nog geen consensus over wat nu het juiste woord zou moeten zijn voor deze bevolkingsgroep. Opvallend is, tot slot, dat ‘indiaan’ nog altijd een van de mogelijke vertalingen is van *Native American*. Dit duidt erop dat het woord nog niet collectief is gebrandmerkt als taboeterm. We hoeven dus nog niet onze toevlucht te nemen tot *het i-woord* als we het over indianen hebben.

MAARTEN STEENMEIJER

Leuke Vlamingen?

Een smartphone is een Zwitsers zakmes. Je kunt ermee bellen als dat per se nodig is, maar ook veel meer. Het is een brievenbus, fototoestel, computer, rekenmachine, kompas, woordenboek, adressenlijst, hartslagmeter, radio, gps, dictafoon ... Als uw smartphone stukgaat, bent u hulpeloos.

De taalkundige en schrijver Hugo Brandt Corstius heeft ooit beweerd dat we leven met een steeds kleiner aantal bezittingen. Om je snel te verplaatsen had je vroeger een weide met een paard nodig, plus het tuig, een zadel, een zweep en een paar rijlaarzen. Nu volstaat één fiets, één auto of één treinkaartje. De hoveling die naar een bal bij de Zonnekoning ging, moest 340 kledingstukken aan. Nu dragen we er nog een dozijn en ooit wurmen we ons in één jumpsuitachtige tweede huid van een geavanceerde kunststof. Het gevaar zat ’m volgens Brandt Corstius hierin dat onze multifunctionele benodigdheden op een kwaai dag van de markt verdwijnen, en dan moeten we weer te voet, en nog wel in ons blootje.

Is dat ook het toekomstbeeld van onze taal? Spreken we met steeds minder woorden en is dat een bedreiging voor het Nederlands? Misschien. Wie goed luisterde, kon niet zo lang geleden in dialectsprekend Vlaanderen horen praten over een ‘pronte’ vrouw, een ‘plezant’ boek, een ‘pertig’ meisje, een ‘geestig’ cafeetje, een ‘snel’ kindje, een ‘knoddig’ verhaal, een ‘leutige’ gast, een ‘kattig’ hoedje, een ‘kostelijke’ dag of een ‘vlijtige’ kleur. In de Belgische variëteit van het Algemeen Nederlands van vandaag is die variatie uitgevlakt. Tegenwoordig zijn die vrouwen, boeken en zo verder allemaal ‘leuk’. De Vlaming is overstag gegaan voor wat puristische taalminnaars ooit zo’n typisch Hollands modewoord noemden, waar ze de neus voor ophaalden.

Zij niet alleen, trouwens. In augustus 1948 schreef iemand in *Onze Taal*: “een woord als *leuk* is alleen op zijn plaats in een brief van een schoolmeisje aan een vriendinnetje”. Toch heeft het genootschap geen dam kunnen opwerpen tegen deze vermeende wansmaak. Ook een ereplaats in de verkiezing ‘Weg met dat woord!’ van het Instituut voor de Nederlandse Taal (2014, 2016, 2017) heeft niet geholpen. In het mei-nummer van ons blad kon u het woord negen keer aantreffen. In de jaargang 2019 van *NRC* en *de Volkskrant* samen 4271 keer.

En intussen heeft *leuk* ook Vlaanderen veroverd. *De Standaard* en *De Morgen* gebruikten het samen 1965 keer vorig jaar, of de puristische lezer het nu leuk vond of niet.

LUDO PERMENTIER

Over nieuwe uitgaven in taalkundig Nederland en België. Vermelding in deze rubriek betekent niet dat de redactie ze aanbeveelt. Prijzen onder voorbehoud.

RAYMOND NOË

HET ONTSTAAN VAN TAAL

Ooit, in de negentiende eeuw, was het leden van de Parijse Soci t  de linguistique verboden om nog verhandelingen over de oorsprong van de taal ten beste te geven, vanwege alle wilde theorie n die er voorbijkwamen. Maar sinds die tijd is er veel meer kennis beschikbaar gekomen, zodat het nu weer een onderwerp is waar zinnige dingen over gezegd kunnen worden. Zo publiceerde de Nederlander Rik Smits een aantal jaren terug een verhandeling over het ontstaan van de taal (die volgens hem een impuls kreeg toen de landbouw ontstond), en nu is er *De oorsprong van taal* van de Zweed Sverker Johansson. In zijn boek combineert hij alle kennis die hij vergaarde – zijn betoog getuigt van een grote belezenheid – tot een doortimmerde theorie over de oorsprong van ons taalvermogen. Volgens hem heeft dat zich over een periode van honderdduizenden jaren ontwikkeld (en dus niet vrij plotseling, zoals ook wel gedacht wordt), en is vooral de behoefte aan samenwerking erop van invloed geweest. Een zeer informatief boek, maar het blijft een theorie.

De oorsprong van taal. Waar, wanneer en waarom de mens begon met praten (vertaald door Lucy Pijtersen en Marit Kramer) is een uitgave van Meulenhoff en kost € 26,99 (gelijmd, 416 blz.). ISBN 978 90 290 9403 0

MAROKKAANS

Woordenboekuitgeverij Van Dale heeft twee pocketwoordenboeken Marokkaans uitgebracht: een deel Marokkaans-Nederlands (14.000 trefwoorden) en een deel Nederlands-Marokkaans (11.000). Het Marokkaans is een variant van het Arabisch en in feite enkel een spreektaal, en daarom is er gekozen voor een soort fonetische weergave in Latijns schrift; de schrijftaal in Marokko is vrijwel altijd het Modern Standaardarabisch. De woordenboeken geven behalve de betekenis van woorden ook grammaticale informatie, zoals meervoudsvormen (bij zelfstandige naam-

woorden) en verledentijdsvormen (bij werkwoorden). De boeken zijn voorzien van een basisgrammatica Marokkaans en een werkwoordenschema.

Van Dale Pocketwoordenboek Marokkaans-Nederlands en *Van Dale Pocketwoordenboek Nederlands-Marokkaans* van Ankie van Pel kosten € 10,99 per deel (gelijmd, 240 resp. 224 blz.). ISBN 978 94 6077 557 4 resp. 978 94 6077 556 7

ANDERSTALIGEN IN NEDERLAND

Net als in de *Onze Taal*-rubriek 'Nieuw in het Nederlands' wordt in het boek *Niet je moerstaal* het woord gegeven aan anderstaligen die (meestal op latere leeftijd) Nederlands hebben leren spreken. Wat zijn de problemen die ze daarbij ervaren? Wat zijn de valkuilen? Hoe is het om anderstalig te zijn in een Nederlandssprekende omgeving? En heeft het anderstalig zijn misschien ook voordelen? Die vragen worden in dit boek beantwoord door mensen uit allerlei landen, van Engeland en Estland tot Iran en Syri , waarbij en passant ook duidelijk wordt hoe ze Nederland en de Nederlanders zien. Speciale aandacht is er voor de vraag of muziek je kan helpen bij het leren van een taal.

Niet je moerstaal. Anderstaligen in Nederland van Mariska Reijmerink is verschenen bij Uitgeverij de Graaff en kost € 20,- (gelijmd, 144 blz.). ISBN 978 94 93127 03 6

KATHOLIEKE CORONA- WOORDEN

De anderhalvemetermaatregelen waarmee de kerken door de coronacrisis te maken hebben gekregen, hebben ook geleid tot ironisch bedoelde katholieke nieuwvormingen als *afstandsdopen*, *biechtbarri re*, *coronaprocesse*, *eerste-communieovertraging*, *hostiehonger*, *meezingverbod*, *streamingdienst* en *wijwater-vrees*. Deze en andere termen zijn door Eric van den Berg, Frank G. Bosman en Peter van Zoest bijeengebracht in het *Lexicon katholieke coronabegrippen*,

ondertitel: *Satirische beschrijvingen van katholieke lemma's in zware crisistijden*. Het boekje is gratis te downloaden op Mediakathedraal.nl.

WOORDEN-LEER-BOEK

De bekende prentenboekenmaakster Charlotte Dematons helpt in haar nieuwste boek *Alfabet* peuters en kleuters om woordjes te leren. Op iedere rijkegeillustreerde bladzijde zijn allereerste figuurtjes en voorwerpen te zien waarvan de benaming met dezelfde letter begint. Bij de *q* bijvoorbeeld een quiche, een quagga, een QR-code, Quasimodo en een quetzal. Die quagga en quetzal laten al zien dat ook de voorlezers af en toe een nieuw woord zullen leren. Op de websites *Alfabetboek.nl* en *Alfabetboek.be* zijn alle in de tekeningen verwerkte woorden terug te vinden.

Alfabet is een uitgave van Hoogland & Van Klaveren en kost € 24,90 (gebonden, 58 blz.). ISBN 978 90 8967 327 5

KATWIJKS

Leendert de Vink en Jaap van der Marel schreven allebei al een aantal boeken en boekjes over het dialect van Katwijk aan Zee (De Vink promoveerde zelfs op dit onderwerp), en de twee hebben nu de handen ineengeslagen voor het *Katwijks woordenboek* – waarschijnlijk het definitieve werk over de Katwijkse woordenschat. Het mooi vormgegeven boek verklaart zo'n zeventienduizend woorden en uitdrukkingen – van * ggenaer* (niet 'Hagenaar' maar 'eigenaar') en * lewa leg* ('druk') tot *zuurdo pje* ('saus bij het eten') en *zwallek* ('zwerm vogels'). De lemma's geven behalve de betekenis ook voorbeeldzinnen en historische en etymologische achtergrondinformatie. Alle woorden zijn terug te vinden via een Standaardnederlands register.

Katwijks woordenboek. Meer dan 7000 woorden en uitdrukkingen verklaard is een uitgave van Primavera Pers en kost tot 1 september € 22,-; daarna € 24,90 (gebonden, 364 blz.). ISBN 978 90 5997 316 9

*Beste mevrouw xxx,
Twee weken geleden heeft maar liefst bijna
de helft van u meegedaan aan het onderzoek
naar reisgedrag vóór, tijdens en na corona.
Dat waarden we enorm!*

E-mail NS Panel

Foto: Ton Remmeus

Bord in Hoogvliet

Belastingontwijking geen hard criterium voor bedrijvensteun

NOS

Dit interview is telefonisch afgenomen op 17 april, middenin de coronacrisis. Op dat moment was er een intellectuele lockdown en nog geen zicht op verbetering.

VDH (blad van de Vereniging van Fokkers en Liefhebbers van Duitse Herdershonden)

Foto: Theo van Aken

Bord bij begraafplaats in Zuidwolde

Daar zijn ze dan! IJsselsteins ooievaarspaar broedt jongeren uit

Drimble.nl

*Volgens Financiën staan
Nederlanders open voor
belastingen op zaken als
vliegen en vlees eten.*

Nu.nl

Pindarotjes melk of puur

Bord in Sligro

Het risico op besmetting door een hond of kat is klein omdat er nog geen infecties bekend zijn van huisdier op mens. Maar we raden toch aan om afstand te houden als het dier ademhalingsverschijnselen vertoont.

Leidsch Dagblad

Foto: Merijn Tieleman

Bord in Utrecht

**HET PRACHTIGE PAND VLAKBIJ HET
STATION ZAL OP ZOEK MOETEN
NAAR EEN NIEUWE UITBUIER.**

Indebuurt Tilburg

ONZE TAAL 2020 • 7/8 PRIJS € 6,75 GRATIS VOOR LEDEN

